NÄRINGSPOLITISKT FORUM RAPPORT #16

EN VÄRLD I RÖRELSE 1990-2015

UTVECKLING OCH OJÄMLIKHET UNDER GLOBALISERINGENS EPOK

ENTREPRENÖRSKAPS FORUM

NÄRINGSPOLITISKT
FORUM

EN VÄRLD I RÖRELSE 1990-2015

UTVECKLING OCH OJÄMLIKHET UNDER GLOBALISERINGENS EPOK

Johan Norberg

ENTREPRENÖRSKAPSFORUM

Entreprenörskapsforum är en oberoende stiftelse och den ledande nätverksorganisationen för att initiera och kommunicera policyrelevant forskning om entreprenörskap, innovationer och småföretag. Stiftelsens verksamhet finansieras med såväl offentliga medel som av privata forskningsstiftelser, näringslivs- och andra intresseorganisationer, företag och enskilda filantroper. Författarna svarar själva för problemformulering, val av analysmodell och slutsatser i rapporten.

För mer information se www.entreprenorskapsforum.se

NÄRINGSPOLITISKT FORUMS STYRGRUPP

Per Adolfsson (ordförande), Bisnode
Karin Apelman, styrelseproffs
Anna Belfrage, Körsbärsträdgården
Ulf Berg, Speed Identity
Anna Bünger, Tillväxtverket
Enrico Deiaco, Tillväxtanalys
Anna Hallberg, Almi
Carl B Hamilton, särskild rådgivare till EU-kommisionen
Peter Holmstedt, egen företagare och affärsängel
Daniel Johansson, Vinnova
Christian Ketels, Harvard Business School
Hans Peter Larsson, PwC
Annika Lundius, styrelseproffs
Göran Marklund, Vinnova
Sara Melén, Handelshögskolan i Stockholm
Jan-Eric Sundgren, oberoende konsult
Ivo Zander, Uppsala universitet

TIDIGARE UTGIVNA RAPPORTER FRÅN NÄRINGSPOLITISKT FORUM

#1 Vad är entreprenöriella universitet och "best practice"? – Lars Bengtsson
#2 The current state of the venture capital industry – Anna Söderblom
#3 Hur skapas förutsättningar för tillväxt i näringslivet? – Gustav Martinsson
#4 Innovationskraft, regioner och kluster – Örjan Sölvell och Göran Lindqvist, medverkan av Mats Williams
#5 Cloud Computing - Challenges and Opportunities for Swedish Entrepreneurs – Åke Edlund
#6 3D printing – Economic and Public Policy Implications – Maureen Kilkenny
#7 Patentboxar som indirekt FoU-stöd – Roger Svensson
#8 Byggmarknadens regleringar – Åke E. Anderssson och David Emanuel Andersson
#9 Sources of capital for innovative startup firms – Anna Söderblom och Mikael Samuelsson
#10 Företagsskattekommittén och entreprenörskapet – Arvid Malm (red)
#11 Innovation utan entreprenörskap? – Johan P Larsson
#12 Sharing Economy – Anna Felländer, Claire Ingram och Robin Teigland
#13 A Review of the Circular Economy and its Implementation – Almas Heshmati
#14 Den svaga länken? - inkubatorernas roll i det svenska innovationssystemet – Olof Ejermo
#15 Blockchain – Decentralized Trust – David Bauman, Pontus Lindblom och Claudia Olsson

© Entreprenörskapsforum, 2016

ISBN: 978-91-89301-87-0
Författare: Johan Norberg
Grafisk produktion: Klas Håkansson, Entreprenörskapsforum
Omslagsfoto: IStockphoto
Tryck: Örebro universitet

Förord

Näringspolitiskt forum är Entreprenörskapsforums mötesplats med fokus på svenska förutsättningar för entreprenörskap, innovationsförmåga samt för ekonomins långsiktiga förnyelsekraft. Ambitionen är att föra fram policyrelevant forskning till beslutsfattare inom såväl politiken som inom privat och offentlig sektor. De rapporter som presenteras och de rekommendationer som förs fram inom ramen för Näringspolitiskt forum ska vara förankrade i vetenskaplig forskning. Förhoppningen är också att rapporterna ska initiera och bidra till en djupare diskussion och debatt kring de frågor som analyseras.

I bred bemärkelse kan globalisering sägas vara den internationaliseringsprocess som vi har kunnat observera de senaste årtiondena. Det handlar om uppluckring av olika barriärer mellan människor, marknader och kulturer i form av tidsavstånd och gränshinder vilket har inneburit enklare och billigare förflyttning av varor, tjänster och kapital över gränserna. Globaliseringen har inte bara inneburit välfärdshöjningar i väst i form av billigare produkter och tjänster utan det har även fört med sig konkurrens och utflyttning av arbetstillfällen. Globaliseringen har vid sidan om positiva välfärdseffekter även fördelningseffekter och tillskrivs ökad risk för t ex terrorism. Som en konsekvens är globaliseringsprocessen på många sätt ett hett omdiskuterat ämne i en ofta ideologiskt färgad debatt.

I rapporten *En värld i rörelse 1990-2015: Utveckling och ojämlikhet i globaliseringens tidevarv* undersöks konsekvenserna av globalisering på mänsklig levnadsstandard under åren 1990-2015. Författaren framhäver att välståndet aldrig har ökat så mycket och fattigdomen aldrig har minskat så mycket som under dessa årtionden. Aldrig tidigare har människor levt så långa liv, med så god utbildning och tillgång till livsmedel. Enligt författaren är globaliseringen en central förklaring av denna utveckling. Med grund i detta ställer han sig frågande till varför motståndet mot globalisering och frihandel har vuxit så mycket under senare år.

Rapporten är skriven av Johan Norberg, författare och debattör. Den analys samt de slutsatser och förslag som presenteras i rapporten delas inte nödvändigtvis av Entreprenörskapsforum, författaren svarar själv för dessa.

Stockholm i december 2016

Johan Eklund
Vd Entreprenörskapsforum och professor vid Internationella Handelshögskolan i Jönköping
samt Blekinge Tekniska Högskola

Innehåll

Förord 3

Introduktion 7

1. Utvecklingsindikatorer 1980-2015 9

a) Ekonomi 9
b) Hälsa 13
c) Livschanser 18
d) Omvärldsfaktorer 22
Sammanfattningsvis 28

2. Globaliseringens roll 29

Sammanfattningsvis 32

3. Ojämlikhetens roll 33

Minskad global ojämlikhet 35
Ökad ojämlikhet inom länder 37
Ojämlikhetens framtid 39
Sammanfattningsvis 41

4. Slutsats 43

Litteratur 47

Introduktion

Efter Brexit, Trumps seger i det amerikanska presidentvalet och en allt mer högljudd protektionistisk och nationalistisk opinion i många länder talar många om slutet för globaliseringsepoken. Om det ligger något i det eller om det visar sig vara en närsynt överdramatisering av tillfälliga politiska trender återstår att se. Men oavsett om epoken går mot sitt slut, bara har börjat eller kommer att gå vidare under andra former är det av stor betydelse att vi förstår vad den har inneburit för människan och planeten.

Globalisering är det vedertagna begrepp som sammanfattar de senaste årtiondenas internationaliseringsprocess. De barriärer i form av avstånd, tullar och kontroller som har hållit isär människor, marknader och kulturer har minskat i betydelse så att dessa kan knytas närmare varandra. Det handlar både om politiska faktorer, som ökad frihandel, och om tekniska, som bättre transporter.

I sig är det ett neutralt begrepp för allt som globaliseras. Vi kan ta oss lättare över gränserna för att handla, kommunicera eller söka mänsklig kontakt men det innebär också färre gränser för sjukdomar och terrorister. Det är inte självklart att denna utveckling är positiv eller negativ – tvärtom drivs mycket av den nationalistiska motreaktionen av bilden att det är något negativt och t o m farligt – det är något som måste undersökas.

Denna rapport undersöker konsekvenserna av globalisering på mänsklig levnadsstandard under åren 1990-2015. Var startdatum för denna epoks globalisering ska sättas innehåller ett element av godtycke. I en mening började västvärlden globaliseras redan med återetableringen av frihandel efter andra världskriget och Kina öppnade sig för omvärlden i början av 1980-talet. Å andra sidan dröjde det till 1990-talet som många afrikanska och latinamerikanska länder började göra detsamma.

1990 får fungera som en kompromiss, då flera av de mest epokgörande förändringarna ägde rum däromkring. Kommunismens fall och slutet för militärdiktaturerna gjorde att stora delar av världen öppnades både politiskt och ekonomiskt, samtidigt som Indien öppnade sin ekonomi och Kina etablerade sig på allvar i världsekonomin. EUs inre marknad etablerades och Nafta skapade frihandel mellan de nordamerikanska ekonomierna. Ett internationellt regelverk kring handeln började utvecklas inom ramen för Världshandelsorganisationen, WTO. Kinas medlemskap 2001 blev ett avgörande steg mot både en öppnare kinesisk ekonomi och ett stabilt, globalt regelsystem.

Containertrafiken, fiberoptiken, kraftfullare datorer och internet skapade helt nya möjligheter att kommunicera över gränser och koordinera projekt och marknader. Världshandeln som andel av global BNP ökade från mindre än 40 procent till nästan

60 procent. Utländska direktinvesteringar ökade från mindre än 10 procent av BNP till drygt 30 procent.

Migrationen ökade också kraftigt då det blev billigare att flytta och avkastningen för den som kommer till en mer produktiv ekonomi betydligt större. Antalet människor som lever i ett annat land än de föddes i ökade med 91 miljoner, en ökning runt 60 procent, mellan 1990 och 2015. Den största ökningen gäller personer som flyttar från låg- och medelinkomstländer till höginkomstländer, men sedan 2005 har antalet som flyttar *inom* låg- och medelinkomstländer ökat snabbare. Runt 3,3 procent av världens befolkning är enligt FN internationella migranter, en ökning från 2,9 procent 1990[1].

Det råkar vara först efter 1990 som relativt tillförlitlig statistik om globala levnadsförhållanden började samlas och många dataserier etableras. Det beror delvis på att ett mer globalt medvetande utvecklade ett större intresse för förhållanden i andra delar av världen. Det beror också på att många diktaturer som hindrat all form av datainsamling sveptes undan.

Så långt möjligt håller jag mig till den statistik som har samlats in och presenterats av de största och mest etablerade internationella institutionerna, FN, UNDP, Världsbanken, FAO, WHO osv. Här gäller samma reservation som vid presentationen av politiska opinionsundersökningar: Lägg inte för stor vikt vid enskilda värden utan titta mer efter förändringar och trender. Det är inte så intressant exakt vad ett parti får för procentandel i en undersökning, men om andelen minskar eller ökar i samtliga genomförda studier säger det förmodligen något viktigt. Detsamma gäller för världens utveckling.

Den här rapporten består av tre delar. I den första redogör jag för statistik över mänsklig levnadsstandard vad gäller ekonomi, hälsa, säkerhet och frihet under åren 1990-2015 och dokumenterar vad som i många fall innebär de största sociala och ekonomiska framsteg mänskligheten någonsin har upplevt.

Men korrelation är inte kausalitet. Att vi har sett framsteg under en period av globalisering betyder inte nödvändigtvis att den processen förklarar framstegen. I den andra delen tittar jag därför på olika sätt att bedöma globaliseringens betydelse för utvecklingen 1990-2015.

Den tredje delen handlar om det många ser som myntets baksida: ökad ojämlikhet trots större framsteg. Jag redogör där för hur den materiella jämlikheten har förändrats under globaliseringens epok, mellan länder och mellan individer och vad vi kan förvänta oss av framtiden. Denna bild är mer komplex och antyder att vi å ena sida för första gången sedan den industriella revolutionen har sett en minskning av den globala ojämlikheten, samtidigt som den har ökat inom väldigt många länder.

Man ska alltid hålla i minnet att man kan ljuga med statistik – men att det är lättare att ljuga utan statistik.

1. UN 2016.

1. Utvecklingsindikatorer 1980-2015

a) Ekonomi

Välstånd

Mellan 1990 och 2015 ökade genomsnittlig BNP per capita i världen från 8 876 till 14 602 dollar i 2011 års penningvärde. Det är en extraordinär ökning som innebär att den nivå som mänskligheten uppnått under hela sin existens fram till mitten av 1980-talet sedan dess har fördubblats. Mänskligheten ökade sin levnadsnivå ungefär lika mycket under 30 år som under de föregående 30 000 åren.

De länder som har integrerats mest i den globala ekonomin under den här tiden gjorde också de största framstegen. Det gäller främst de asiatiska länderna, inte minst Indien och Kina efter deras epokgörande beslut att öppna upp sina slutna ekonomier. Kina slog in på den vägen i början av 1980-talet efter att de asiatiska tigrarnas framsteg hade visat vad som var möjligt i regionen, och upproriska kinesiska byar och lokala företag hade börjat utveckla en gräsrotskapitalism som kunde introduceras även på nationell nivå. Indien höll ut längre, men efter att den långa stagnationen gav väg för en djup kris 1991 beslöt landet att börja rensa i regleringarna och öppna ekonomin mot omvärlden. 1990-2015 tredubblades Indiens ekonomi och Kinas växte nästan åtta gånger.

Latinamerika har vuxit betydligt långsammare än Asien. Afrika blev t o m fattigare under 1990-talet, en period som präglades av skuldkriser och omställningsproblem. Under 00-talet tog emellertid tillväxten fart även där efter en period av makroekonomisk stabilisering och viss ekonomisk liberalisering.

Det mest anmärkningsvärda med siffrorna ovan är att låg- och medelinkomstländer växte betydligt snabbare än höginkomstländer vilket är ett resultat av Asiens snabba utveckling. Det är den första gången sedan den industriella revolutionen som det har skett.

TABELL 1: BNP per capita 1990-2015 (2011 års dollarvärde, PPP)

	1990	2000	2015	Ökning
Ostasien	4 878	7 053	14 857	+204,5%
Sydasien	1 862	2 542	5 321	+185,8%
Latinamerika	9 865	11 396	14 651	+48,5%
Afrika söder om Sahara	2 546	2 400	3 477	+36,6%
Låg- och medelinkomstländer	4 159	4 805	9 210	+121,4%
OECD-länder	26 830	32 590	37 658	+40,3%
Världen	8 876	10 268	14 602	+64,5%

FIGUR 1: Välstånd 1990-2015

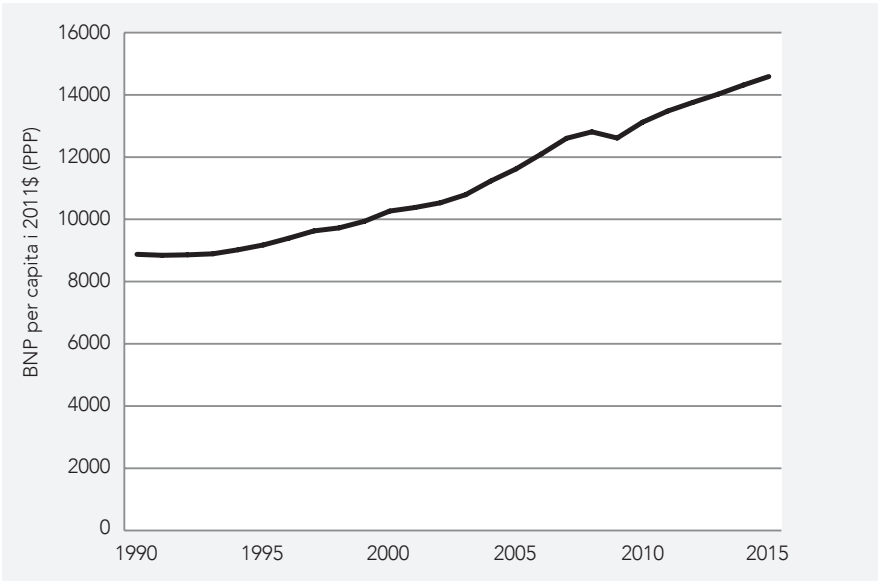

Källa: WDI 2016.

Fattigdom

Ett resultat av dessa snabba ekonomiska framsteg är en mycket snabb fattigdomsminskning. Världsbanken bedömer en person som extremt fattig om hon inte kan konsumera för 1,9 dollar om dagen, i 2005 års priser, justerat för lokal köpkraft och inflation. Enligt detta mått levde 37,1 procent av mänskligheten i extrem fattigdom 1990. Enligt den senaste prognosen har denna grupp minskat till 9,6 procent 2015 – för första gången i mänsklighetens historia är den extrema fattigdomen alltså nere i ensiffriga tal. Det betyder att FNs millenniemål – att 2015 halvera 1990 års fattigdomsandel – nåddes fem år före deadline.

Den överlägset snabbaste utvecklingen ägde rum i Ostasien, där den extrema fattigdomen minskade från 60,6 till 4,1 procent. Afrika söder som Sahara har släpat efter,

mellan 1990 och 1998 ökade fattigdomen marginellt där, men i takt med snabbare tillväxt, har utvecklingen nått även dit. Mellan 1990 och 2015 minskade den extrema fattigdomen i Afrika från 56,8 till 35,2 procent.

Denna snabba globala fattigdomsminskning betyder också att det absoluta antalet fattiga har minskat – för första gången i historien. Trots att världens befolkning ökade med mer än 2 miljarder över perioden minskade antalet fattiga med 1,25 miljarder. Det betyder att antalet extremt fattiga har minskat med 50 miljoner varje år sedan 1990.

TABELL 2: Extrem fattigdom, andel av befolkningen <$1.9/dag

	1990	1999	2010	2015
Europa och Centralasien	1.9	7.8	2.8	1.7
Latinamerika	17.8	13.9	6.4	5.6
Ostasien	60.6	37.4	11.2	4.1
Sydasien	50.6	-	27.2	13.5
Afrika söder om Sahara	56.8	58	46.1	35.2
Låg- och medelinkomstländer	44.4	34.3	19	11.9
Världen	37.1	29.1	16.3	9.6

FIGUR 2: Extrem fattigdom 1990-2015

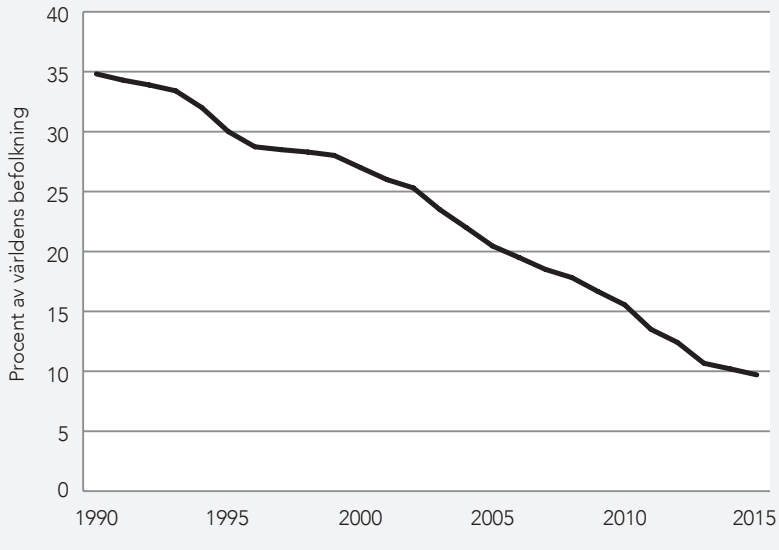

Källor: World Bank, PovcalNet, Marcio Cruz, James Foster, Bryce Quillin & Philip Schellekens, Ending Extreme Poverty and Sharing Prosperity: Progress and Policies, October 2015, s 6. 2015 är en prognos.

Det betyder inte att fattigdomen är ett minne blott. Fortfarande lever runt 700 miljoner människor i extrem fattigdom och många som har lyfts ur fattigdomen ligger farligt nära fattigdomsgränsen och kan falla tillbaka om det kommer stora ekonomiska bakslag. Tre femtedelar av världens fattiga lever i fem länder – Bangladesh, Indien, Kina, Kongo och Nigeria – utvecklingen där kommer att vara central för det fortsatta globala framåtskridandet.

Den främsta förklaringen till fattigdomsminskningen är ekonomisk tillväxt. En studie av 118 länder över fyra decennier visar att 77 procent av inkomstökningen för de fattigaste kom från den genomsnittliga tillväxten i respektive land. Tillväxten i sig har alltså haft en betydligt större effekt än inkomstfördelningen, som i många länder har blivit mer ojämlik. Författarna konstaterar:

> *”So, if we are interested in ‘shared prosperity’, we have both good news and bad news. The good news is that institutions and policies that promote economic growth in general will on average raise incomes of the poor equiproportionally, thereby promoting ‘shared prosperity’. The bad news is that, in choosing among macroeconomic policies, there is no robust evidence that certain policies are particularly ‘pro-poor’ or conducive to promoting ‘shared prosperity’ other than through their direct effects on overall economic growth.”* [2]

Detta betyder att utvecklingen i världen inte har något att göra med den närmast mytologiska föreställningen om ”trickle-down economics” – om de rika blir rikare kommer några smulor från den rike mannens bord trilla ned till de fattiga. Tvärtom innebär de ökade ekonomiska möjligheterna att världens fattiga tar sig till sektorer där de kan producera mer samt utveckla sin kunskap och sina färdigheter så att de ökar marknadsvärdet på sitt arbete. På så vis gör de sig själva rika snarare än väntar på att någon annan ska göra det. Den korrekta frasen är därför egentligen inte att dessa människor ”lyftes ur fattigdom” utan att de ”lyfte sig ur fattigdom”.

Det betyder också att den fortsatta ekonomiska utvecklingen är avgörande för fortsatta framsteg. Om världens låg- och medelinkomstländer upprätthåller de senaste tio årens tillväxt kommer den extrema fattigdomen i deras länder att falla till 5,6 procent. Om de kunde öka tillväxten till 4 procent skulle fattigdomen minska till 3,5 procent. I Ost- och Sydasien skulle den extrema fattigdomen praktiskt taget vara utraderad.

Av den urbana befolkningen i låg- och medelinkomstländer har andelen som bor i slumförhållanden – överbefolkade, dåliga boendeförhållanden med utbredd fattigdom och bristande infrastruktur från rättsskipning till sanitet – minskat från 48 till mindre än 30 procent 1990-2014. De regioner som gjorde störst framsteg mot fattigdomen har också minskat slummen mest – i Ostasien minskade andelen från 47 till 26 procent och i Sydasien från 57 till 31 procent. Men andelen minskade i alla regioner,

2. Dollar, Kleineberg & Kraay 2013, s 17.

även Afrika. Endast i länder som drabbats av krig eller katastrofal politik, som Irak och Zimbabwe, har slummen vuxit betydligt.[3]

b) Hälsa

Hunger

Mellan 1990-92 och 2014-16 har andelen kroniskt undernärda som andel av världens befolkning minskat från 19 till 11 procent. Antalet hungrande i världen minskade med 216 miljoner. Eftersom världsbefolkningen har ökat dramatiskt under samma tid beräknar FAO att ungefär 2 miljarder människor färre lider av undernäring i dag jämfört med om denna utveckling inte hade skett.[4]

TABELL 3: Undernäring

	1990/92	2000/02	2014/16
Latinamerika	15	11	6
Asien	24	18	12
Afrika	28	25	20
Låg- och medelinkomstländer	23	18	13
Världen	19	15	11

FIGUR 3: Undernäring 1990-2015

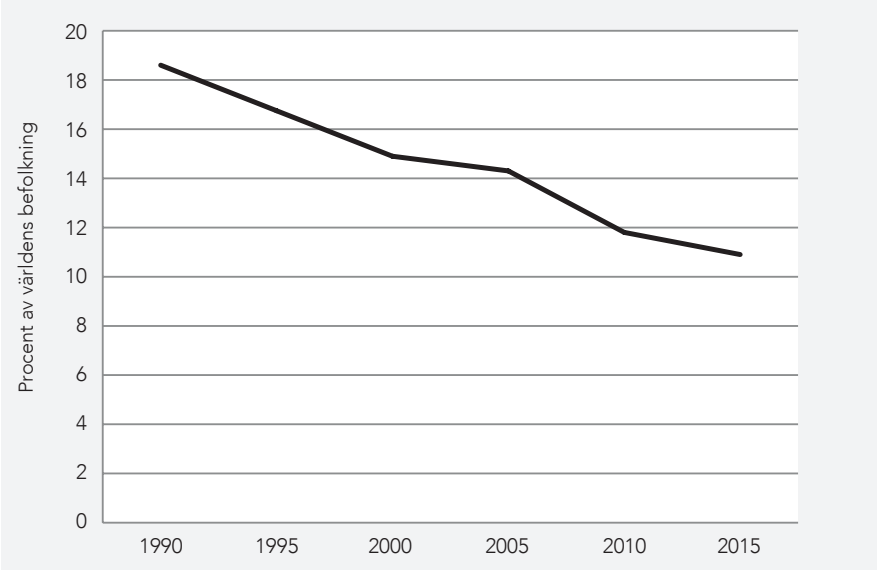

Källa: FAO 2015.

3. WDI 2016.
4. FAO 2015.

Den proportionella utvecklingen är något långsammare än under 1960- och 70-talen då den gröna revolutionen slog igenom med stor kraft, med bättre grödor och konstgödsel som snabbt ökade skördarna. Men denna produktivitetsutveckling har sedan dess nått fler platser och ökad köpkraft har gett allt fler möjligheten att äta sig mätta.

Ett av de länder som har sett de största framstegen är Peru där undernäringen har minskat med 76 procent sedan 1990. Ett skäl är att landet genomförde handelsreformer och gav bönderna starkare rättigheter till sin egen mark och därmed starkare incitament att investera i bättre produktion. Liknande reformer i Vietnam, vilket inbegrep liberaliseringen av rismarknaden, minskade antalet undernärda med runt 20 miljoner.[5]

Den sämsta utvecklingen återfinns än en gång i Afrika söder om Sahara där andelen hungrande minskade från 33 till 23 procent men där befolkningsökningen under samma tid ökade antalet hungrande med nästan 45 miljoner människor. Det hindrar inte att det även där finns framgångshistorier. Nigerias befolkning ökade med 80 miljoner mellan 1990 och 2015, ändå minskade antalet som led av undernäring med 8 miljoner.

Antalet stora svältkatastrofer har också minskat dramatiskt. De brukade ta livet av mer än 15 miljoner per decennium tills de började minska under 1970-talets gröna revolution. Under 1990-talet hade antalet döda av svältkatastrofer minskat till 1,4 miljoner. Sedan millennieskiftet har 600 000 offer krävs.[6]

Ett skäl till det är demokratiseringen av världen, då svältkatastrofer inte beror på frånvaron av bra jordar eller rätt väder, utan i hög grad på frånvaron av demokrati, som ekonomen Amartya Sen har konstaterat. Kommuniststater, militärdiktaturer och kolonialstater har alla råkat ut för svält, inte demokratier. Det beror delvis på att regeringarna är ansvariga inför sina medborgare och helt enkelt inte låter det ske. Det hänger också ihop med att yttrandefriheten gör att varningstecken snabbt sprids i ett land så att inte bara regeringar, utan även medborgare, marknadsaktörer och hjälporganisationer snabbt agerar.

Vatten och sanitet

Tillgång till rent vatten och grundläggande sanitet är en av de mest avgörande hälsofaktorerna då de mest förödande sjukdomarna är vattenburna. WHO menar att i varje ögonblick lider ungefär hälften av befolkningen i låg- och medelinkomstländer av ohälsa beroende på bristande vatten eller sanitet. Bland barn är diarré en ledande dödsorsak.

Men det handlar inte bara om hälsa, utan även om livschanser, särskilt för kvinnor som bär det största ansvaret för att förse hushåll med vatten. Det har beräknats att afrikanska kvinnor och barn varje år ägnar 40 miljoner timmar åt att hämta och bära vatten, tid som hade kunnat ägnas åt arbete, fritid eller barnomsorg. Det är t o m ett vanligt skäl till att flickor inte går i skolan.[7]

5. FAO 2015.
6. de Waal 2015.
7. UNDP 2006, s 47.

FIGUR 4: Vatten och sanitet

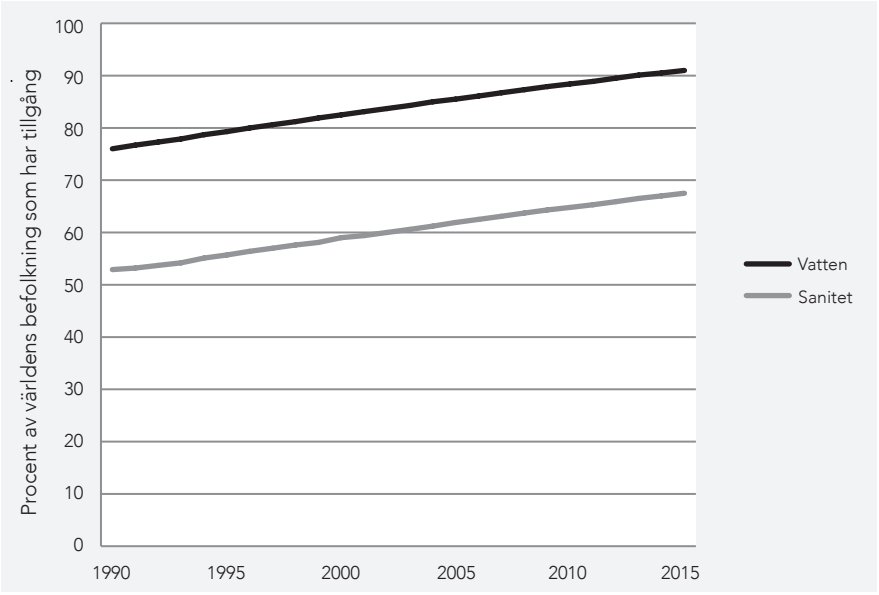

Källa: WHO and UNICEF, Progress on Sanitation and Drinking Water: 2015 Update and MDG Assessment. Geneva: WHO and UNICEF, 2015.

Framstegen på området har emellertid varit svindlande. Sedan 1990 har 2,6 miljarder människor fått tillgång till säkert vatten vilket betyder att 285 000 personer fler fick tillgång till vatten *varje dag* under 25 års tid. 1990 fanns det 23 länder där mindre än halva befolkningen hade tillgång till säkra vattenkällor. 2015 fanns det bara tre sådana länder. De globala siffrorna visar att 96 procent av stadsbefolkningen nu har tillgång och 84 procent av landsbygdsbefolkningen.[8]

Under samma tid ökade andelen som har tillgång till förbättrad sanitet från 53 till knappt 68 procent. Antalet dödsfall på grund av diarré har minskat från 1,5 miljoner till 622 000 mellan 1990 och 2012 som ett resultat av sådana förändringar. Fortfarande saknar 663 miljoner säkert vatten och 2,4 miljarder saknar grundläggande sanitet.

Sjukdomar

Till det kommer stora genombrott i att slå tillbaka många fruktade sjukdomar de senaste åren. Vaccin har gjort att antalet mässlingsfall har minskat med mer än två tredjedelar sedan år 2000. Efter en global vaccineringskampanj ledd av WHO, UNICEF och Rotary har antalet poliofall minskat med mer än 99 procent sedan 1988 – från

8. WHO & UNICEF 2015.

350 000 fall till 416. Det finns också medicinskt enkla lösningar, som vätskeersättning, som har räddat miljontals barn.

Framstegen mot malaria har också varit stora, efter en kraftsamling av Gates Foundation och andra grupper. Mellan 2000 och 2015 har antalet globala dödsfall av malaria minskat med ungefär hälften. Enligt WHO har det förebyggt ungefär 6,2 miljoner dödsfall. Ett skäl till det är att andelen afrikaner som sover under impregnerade insektsnät har ökat från 2 till ungefär 55 procent.[9]

Ett bakslag som har präglat hälsoområdet under de senaste decennierna är HIV/AIDS som har dödat ungefär 40 miljoner människor. Men även här har stora framsteg gjorts då en dödsdom har förvandlats till ett kroniskt tillstånd. Antalet nysmittade har minskat med 35 procent sedan 2000 och antalet AIDS-relaterade dödsfall har minskat med 42 procent bara sedan 2006.[10]

I en mer global värld är det inte bara vaccin och mediciner som kan spridas snabbare över gränser, även sjukdomar. Förr eller senare kommer förmodligen ett influensavirus att mutera till en form där det blir förödande för mänskligheten, som t ex den spanska sjukan 1918 som förmodligen dödade fler än 50 miljoner människor. Med dagens stora och snabba rörlighet över gränserna skulle det snabbt kunna sprida sig över jorden.

Å andra sidan ger globaliseringen också nya redskap att samarbeta för att bekämpa sådana hot. När H1N1 spreds 2009, en helt ny form av 1918 års virus, såg vi också det snabbaste svaret från världssamfundet någonsin. Detta delvis för att man kunde utnyttja olika länders och institutioners kompetens. Internet gjorde det möjligt att spåra smittspridningen och underlättade samarbetet mellan institutioner, forskare och hälsopersonal. Efter att amerikanska forskare kom över ett prov på viruset i mitten av april 2009 lästes gensekvensen av på bara en dag. Inom en vecka var hela genomet publicerat online. Det gjorde det möjligt för andra att utveckla tester som skickades ut till laboratorier och hälsopersonal före månadens utgång.

Samtidigt använde läkemedelsbolag informationen till att utveckla vaccin. I juni 2009 deklarerade WHO att H1N1 var en pandemi. Bara tre månader senare började flera bolag producera vaccin. I december hade fler än 50 länder redan inlett vaccinationsprogram.

Visserligen spreds spanska sjukan långsammare än en modern motsvarighet skulle göra, men det spelade ingen roll. Den dödade skoningslöst när den väl kom dit. Med dagens teknik, välstånd och samarbete finns det hopp om att vi skulle kunna möta en sådan utmaning.

Dödlighet

Framstegen vad gäller vatten, livsmedel och sjukvård har bidragit till att barnadödligheten – dödligheten bland barn under fem år – har mer än halverats. Antalet döda per 1 000 födda har minskat från 90 till 43 mellan 1990 och 2015 (I Sverige är motsvarande siffra 3). Tempot i minskningen har mer än tredubblats jämfört med

9. WHO 2015.
10. UNAIDS 2015.

tidigare. Trots befolkningsökningen har antalet barn som dör minskat från 12,7 miljoner till knappt 6 miljoner under denna tid. Spädbarnsdödligheten har också i det närmaste halverats.[11]

TABELL 4: Spädbarnsdödlighet (döda före ett års ålder per 1 000 födda)

	1990	2015
Ostasien	43	14
Sydasien	92	42
Latinamerika	43	15
Afrika söder om Sahara	109	56
Låg- och medelinkomstländer	70	35
OECD-länder	17	6
Världen	63	32

FIGUR 5: Barnadödlighet 1990-2015

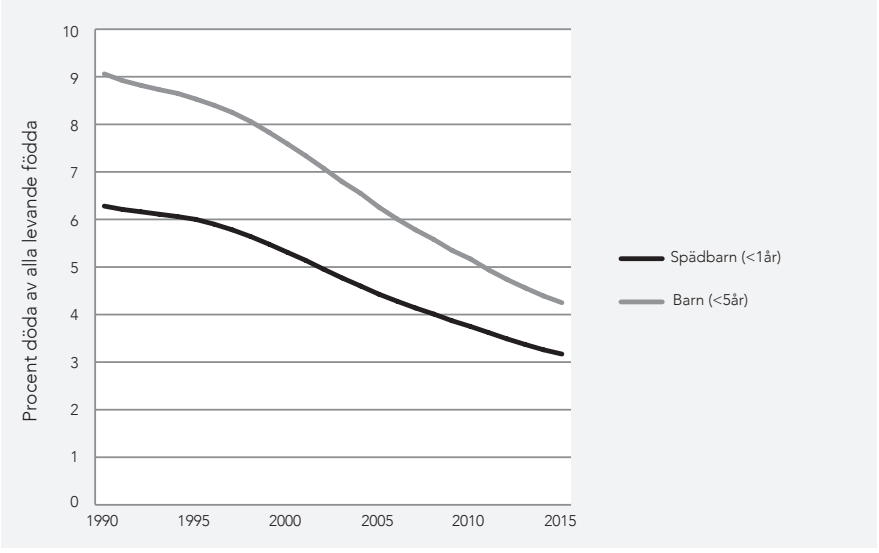

Källa: WDI 2016.

Mödradödligheten har minskat med 45 procent under samma tid, delvis för att andelen födslar som assisteras av sjukvårdspersonal har ökat från 59 till 71 procent.[12] Risken att dö i barnsäng har för den genomsnittliga kvinnan minskat med hälften i låg- och medelinkomstländerna. I Afrika har den halverats från 6 till 3 procent och i Sydasien

11. UN 2015a.
12. UN 2015a.

har den minskat från 3 till 1 procent. I några av de länder där risken var störst har framstegen också varit störst. I Etiopien minskade den från 8 till 2 procent, i Rwanda från 8 till 1 procent och i Laos från 6 till 1 procent[13].

Som ett resultat av alla dessa hälsoförbättringar har den globala medellivslängden ökat med 6 år sedan 1990, från 65,4 till 71,6 år.[14] Det är väldiga framsteg, men ändå inte lika imponerande som under decennierna efter andra världskriget. Det beror på att många av de största förbättringarna vad gäller t ex hygien och antibiotika kom tidigare för de stora befolkningarna.

Framför allt är det svårare att expandera den genomsnittliga livslängden genom insatser mot dödlighet senare i livet. När ålderssjukdomar, som hjärt- och kärlsjukdomar, minskar vilket de gjort snabbt i västvärlden de senaste decennierna ger det bara några år extra livslängd. En insats som förhindrar barnadödlighet gör däremot att barn går vidare och kan leva långa liv.

Det gör att de länder som nu snabbt minskar barnadödligheten också ökar medellivslängden i rask takt. Bl a därför har flera länder i Afrika, t ex Botswana, Etiopien, Rwanda och Tanzania, otroligt nog lyckats öka medellivslängden med mer än tio år på ett enda decennium.[15] Något förenklat betyder det att kollektivt åldrades alla i dessa länder med tio år utan att närma sig döden med ett enda steg.

Hur långt vi har kommit i termer av medellivslängd syns tydligast i historisk belysning. År 1800 fanns det inte ett enda land i världen som hade längre medellivslängd än 40 år. I dag finns det inte ett enda land som har kortare medellivslängd än 40 år.

Samtidigt finns det oerhört mycket kvar att göra. I nästan 40 länder dör mer än tio procent av alla barn före sin femårsdag på grund av sjukdomar som utrotades i västvärlden för länge sedan.

c) Livschanser

Fertilitet

En av de tydligaste konsekvenserna av framstegen, som dessutom är en av de främsta orsakerna till fortsatta framsteg, är de minskande familjestorlekarna. Så sent som under 1970-talet varnade många neo-malthusianer för att världsbefolkningen växte utan begränsning och oroade sig för att maten och resurserna inte skulle räcka. Men befolkningsökningen berodde inte på att människor börjat föröka sig som kaniner, utan på att de slutat dö som flugor.

Redan då hade fertiliteten börjat minska och ett av de främsta skälen var just att barnen började överleva. När föräldrarna visste att de flesta av barnen skulle överleva till ålderdomen skaffade de färre barn, en utveckling som intensifierades med välståndsökning och bättre utbildning. Föräldrar började investera allt mer tid och resurser i allt färre barn.

13. WDI 2016.
14. WDI 2016.
15. WDI 2016.

Utvecklingen har gått mycket snabbare än de flesta experter räknade med. Sedan slutet av 1960-talet har den totala fertiliteten i världen – det totala antal barn som den genomsnittliga kvinnan föder under en livstid – nästan halverats, från nästan 5 till 2,5 barn. Den globala siffran i dag är därmed lägre än den var i de rika västländerna i slutet av 1960-talet.

TABELL 5: Total fertilitet (barn per kvinna)

	1965-70	1985-90	2010-15
Ostasien	5,6	2,6	1,6
Sydasien	5,9	4,6	2,6
Latinamerika	5,5	3,4	2,2
Afrika söder om Sahara	6,7	6,5	5,1
Låg- och medelinkomstländer	6,0	3,9	2,6
Höginkomstländer	2,6	1,9	1,8
Världen	4,9	3,4	2,5

Källa: UN 2015b.

Många tror att hårdhänt statlig familjeplanering förklarar denna utveckling, t ex Kinas enbarnspolitik. Men fertiliteten verkar minska i alla länder när de moderniseras ekonomiskt och socialt, oavsett vilken politik som förs. Fertiliteten föll lika mycket bland kineserna på Taiwan utan något statligt tvång.

Långsammast har utvecklingen gått i Afrika men även där minskar fertiliteten från 6,5 till 5,1 på ett kvartssekel. Enligt FNs prognoser kommer den att minska till 4 barn år 2030 och till 3 barn år 2050. Fertilitetsminskningen går i så fall betydligt snabbare även i Afrika än den en gång gjorde i västvärlden.

Minskande familjestorlek betyder att kvinnor inte behöver genomgå så många graviditeter och att de får större möjlighet att utbilda sig och gå ut i arbetslivet. Det ger också en demografisk utdelning då länder med minskande fertilitet får en period då de har en särskilt stor arbetsför befolkning med färre unga och gamla att ta hand om. Att ta vara på den perioden på rätt sätt, som många asiatiska länder gjorde, kan vara avgörande för om landet ska få en ekonomisk och social rivstart. Om inte kan det i stället leda till en mycket stor arbetslös generation, som i sin tur bidrar till social och politisk instabilitet, som i många arabländer just nu.

Utbildning

En ambitiös grundutbildning är inte en tillräcklig, men förmodligen nödvändig, förutsättning för att denna generation ska kunna ta till sig ny kunskap, få stora möjligheter och bli mer produktiva i arbetslivet. Även där har det senaste kvartsseklet bjudit på stora framsteg.

Mellan 1990 och 2015 minskade den globala vuxenanalfabetismen – bland de som är 15 år eller äldre – från 24,3 till 13,9 procent. I denna grupp ingår äldre generationer

som aldrig fick någon utbildning. Bland 15–24-åringarna är det numera bara runt 9 procent som inte kan läsa och skriva.[16]

TABELL 6: Analfabetism

	1990	2015
Ostasien	18,1	4,2
Syd- och Västasien	53,3	29,6
Latinamerika	14,3	6,6
Afrika söder om Sahara	46,8	36,4
Arabstater	44,8	20,8
Låg- och medelinkomstländer	32,7	17,3
Världen	24,3	13,9

FIGUR 6: Analfabetism

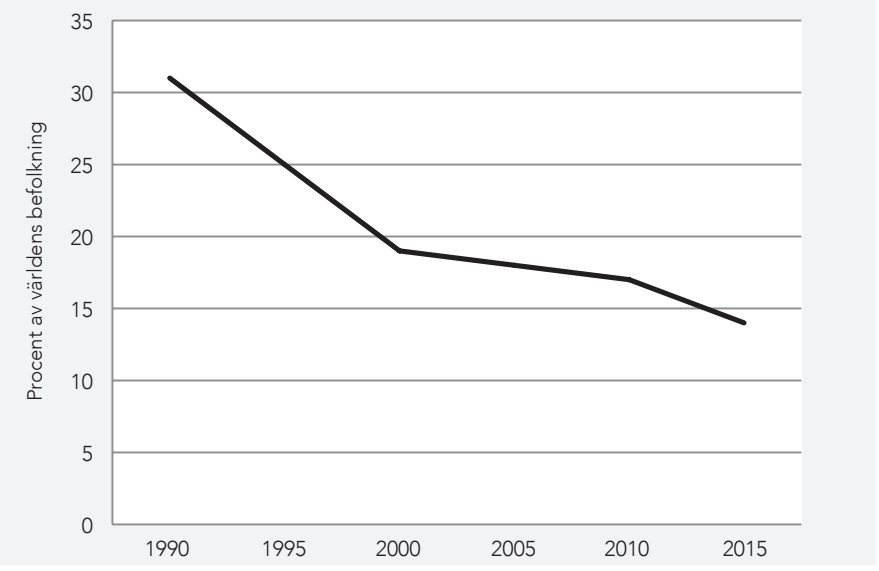

Källa: UNESCO 2013, 2015 är en prognos.

Andelen barn i låg- och medelinkomstländer som går i skolan ökade från 80 till 91 procent 1990-2015. Antalet barn som inte går i skolan har nästan halverats under denna tid. Andelen är lägst i Afrika, runt 80 procent. Men där har framstegen också varit störst. 1990 var samma andel 52 procent.[17]

16. UNESCO, 2013.
17. UN 2015b, s 4.

Den tid som genomsnittspersonen går i skolan ökade mellan 1990 och 2010 från 3 till 4,2 år i Afrika, från 4,7 till 6,7 år i Mellanöstern, från 4 till 5,7 år i Sydasien, från 6,4 till 8,4 i Ostasien och från 6,7 till 8,1 år i Latinamerika.[18]

Barnarbete

Det finns ingen dataserie över barnarbete som löper över hela denna period, men de serier som finns visar att barnarbetet har minskat mycket under denna period. Enligt en ILO-studie av arbetande 10–14-åringar minskade andelen från 14,6 till 11,3 procent 1990 till 2000. En prognos för 2010 visade att andelen skulle ha minskat ytterligare till 8,4 procent.[19] Sedan 2000 mäter ILO i stället andelen 5-17-åringar som arbetar. Det måttet pekar på ”signifikanta framsteg”. Andelen barnarbetare minskade 2000-2012 från 16 till 10,6 procent. Antalet arbetande barn minskade från 245 till 168 miljoner under dessa 12 år. Andelen barn i farliga yrken – arbeten i osäkra eller ohygieniska förhållanden som kan resultera i skada, sjukdom eller död – har minskat ännu snabbare, från 9,3 till 3,1 procent.[20]

En tidigare förklaringsmodell sade att föräldrar satte barn i arbete för att maximera familjeinkomsten. De senaste decenniernas erfarenheter tyder på att det är felaktigt. Det verkar tvärtom som att föräldrar tar barn ur arbetskraften så fort de får ekonomiska möjlighet att göra det även om avkastningen på barns arbete också ökar. Ökade inkomster är alltså ett viktigt medel mot barnarbete, det har i sin tur att göra med hur mycket länder ökar sin integration med den globala ekonomin. Indien minskade barnarbetet från 25 till 14 procent mellan 1987 och 1999. Efter Vietnams reformer gick det ännu snabbare. Där minskade andelen 10–14-åringar som arbetade från 45 till mindre än 10 procent bara mellan 1993 och 2006.[21]

Kvinnors situation

För många av dessa variabler har framstegen varit störst för kvinnor, som haft den svåraste utgångspunkten. UNESCO har ett jämställdhetsindex från 0 till 1 som jämför andelen män och kvinnor som är läs- och skrivkunniga, där 1 skulle innebära att det är precis samma andel män och kvinnor som är läs- och skrivkunniga, medan 0 skulle innebära total ojämlikhet. Indexet har ökat från 0,77 till 0,88 bland låg- och medelinkomstländer 1990-2015. I Ostasien och Latinamerika är indexet nästan jämställt medan Sydasien, Afrika och arabstaterna ligger kring 0,8 vilket är en stor förbättring.

Dessa siffror kommer att vara än mer jämställda i nästa generation då indexet för deltagande i primär och sekundär utbildning visar en ökning från 0,83 till 0,97 i låg- och medelinkomstländerna 1990-2013. I Sydasien ligger detta nu på 0,97.[22]

18. Zanden 2014, kap 7.
19. ILO 1996.
20. ILO 2013.
21. Edmonds och Pavcnik 2005, Edmonds, Pavcnik och Topalova 2007. ILO, UNICEF & World Bank 2009.
22. WDI 2016.

Kvinnors möjlighet att yrkesarbeta handlar inte bara om inkomster, utan också om oberoende och inte sällan också om självkänsla. Den internationella arbetsorganisationen har kallat det ett avgörande steg mot frihet och självbestämmande. Sedan 1995 har andelen kvinnor som lönearbetar ökat med 12 procentenheter och för första gången arbetar nu mer än hälften av alla kvinnor – 52,1 procent. För första gången är nu också tjänstesektorn en större arbetsgivare för kvinnor än jordbruket och tiden kvinnor lägger ned på obetalt hemmaarbete minskar. Fortast har det gått i länder med snabb ekonomisk utveckling.[23]

Löneskillnaderna mellan män och kvinnor är fortfarande stora – kvinnor tjänar i genomsnitt ungefär 77 procent av vad män gör enligt ILO. Skillnaderna har dock börjat minska blygsamt. I de 37 länder som ILO har jämförbara data ifrån har skillnaden minskat från 21,7 till 19,8 procent mellan 1995 och 2015. Ett skäl är att ett ökande konkurrenstryck innebär att det blir dyrare att diskriminera talang bara för att det kommer i form av ”fel” kön.

d) Omvärldsfaktorer

Miljö

Det område där det är lättast att se stora bakslag under de senaste decennierna är miljöområdet, delvis för att det är myntets baksida: Ju mer vi kan producera och ju mer vi kan transportera desto mer resurser använder vi och desto mer släpper vi ut. I takt med att fler människor har lyfts ur fattigdom har de också börjat slita på miljön på ett nytt sätt.

Det finns emellertid skäl att studera olika former av miljöproblem separat, för vissa av dem har under samma tid tvärtom mildrats. Det finns inte en enda miljöfaktor som alltid går åt det ena eller det andra hållet. Till att börja med har vi *traditionella miljöproblem* där miljön utgör en fara för människan för att hon inte har haft resurser att förbättra den. Det kan handla om allt från kyla till naturkatastrofer. De två mest destruktiva är orenat vatten i brist på rening och filtrering och förorenad inomhusluft då flera miljarder människor eldar inomhus för matlagning. Att inte kunna laga mat med gas eller elektricitet dödar 3,5 miljoner människor varje år enligt Global Burden of Disease-projektet.

Den typen av miljöproblem minskar oerhört snabbt i de länder som nu industrialiseras i rask takt och ger sina befolkningar välstånd och elektricitet. När vi i västvärlden klandrar dem för att snabbt öka sina industriella utsläpp måste vi komma ihåg att det är ett sätt att komma till rätta med än mer destruktiva miljöproblem.

Det har i sin tur skapat nya *industriella miljöproblem* den typ av påverkan som sprids längre bort, men likväl förstör skogar, floder och sjöar och människors lungor. Det handlar om den slags miljöpåverkan som ökade mycket snabbt, närmast ouppmärksammat,

23. ILO 2016.

i västvärlden fram till början av 1970-talet. Men när västvärlden nått en relativt hög inkomstnivå och miljörörelsen växte fram började dessa trender vändas.

Enligt USAs Environmental Protection Agency minskade de totala utsläppen av de sex ledande luftföroreningarna med två tredjedelar mellan 1980 och 2014, i Storbritannien minskade de med 60 procent och i övriga Europa är siffrorna likartade.[24] Vi fick aldrig den försurning som många trodde skulle döda våra skogar. De allvarligt försurade ekosystemen i EU minskade från 43 till 7 procent mellan 1980 och 2010.[25]

Ett skäl var bättre teknik som kan skapa mer med mindre resurser och till priset av lägre utsläpp. Metoderna för att minska, filtrera och rena utsläppen har revolutionerats. En bil i full fart i dag släpper faktiskt ut mindre föroreningar än en parkerad bil gjorde 1970, på grund av läckor.[26] En parallell utveckling är att mängden olja som släpps ut i våra hav har minskat med 95 procent mellan 1990-talet och hittills under 2010-talet (vilket i sig var en radikal minskning sedan 1970- och 80-talen).[27]

Avskogningen har också upphört i västvärlden. I Europa har skogarna vuxit med 0,3 procent per år 1990-2015, och i USA med 0,1 procent årligen. Globalt har avskogningen närmast upphört också – den årliga skogsförlusten har minskat från 0,18 till 0,008 procent. En förklaring är förbättrad jordbruksproduktivitet. Om vi hade haft samma teknik som i början av 1960-talet hade vi behövt en yta som motsvarar två Sydamerika för att mätta så många munnar som mättas i dag.[28] Det har räddat den biologiska mångfalden från några av de mest dystra scenarierna. Dessutom har några av de mest intressanta områdena satts åt sidan som naturskyddsområden – från 8,5 till 14,3 procent av jordens yta 1990-2013.

Den här utvecklingen tyder på att det inte längre är välstånd och teknik som förstör vår miljö, efter en viss nivå blir de tvärtom redskap som kan rädda miljön. Välstånd förändrar preferenser. Den som måste välja mellan att ge barnen mat för dagen eller att minska utsläppen kommer inte att tänka ett ögonblick på det senare. Det är först när det går att göra båda som det blir en reell möjlighet. Välstånd gör också att det går lättare att klara av de investeringar som krävs för att minska utsläpp och skydda naturområden. Det är inte längre städer som New York eller London som är världens mest smutsiga, snarare städer liknande Peking och New Delhi.

I litteraturen talas det ofta om en möjlig Kuznetskurva för miljöpåverkan (Environmental Kuznets Curve, EKC), ett uppochnedvänt U, där miljöskadorna ökar snabbt i början av ett lands ekonomiska utveckling, men därefter stabiliseras och sedan minskar. En metastudie som sammanfattade 103 empiriska studier mellan 1992 och 2009 drog nyligen slutsatsen att det finns flera sådana punkter där miljöskadorna börjar minska:

24. United States Environmental Protection Agency 2016, Department for Environment, Food and Rural Affairs 2014.
25. European Environment Agency 2015.
26. Ealey & Mercer 2002.
27. ITOPF 2016.
28. Ausubel, Wernick & Waggoner 2012.

> *”Results indicate the presence of an EKC-type relationship for landscape degradation, water pollution, agricultural wastes, municipal-related wastes and several air pollution measures.”* [29]

Environmental Performance Index, som är ett samarbetsprojekt mellan universiteten i Yale och Colombia, World Economic Forum och EU-kommissionen är ett försök att mäta övergripande ekologisk hållbarhet genom 20 olika indikatorer. ”Wealth emerges as a major determinant of environmental performance” var en av dess första slutsatser. Ju rikare ett land är desto mer gör det för att minska miljöskadorna. Länder som Sverige och Storbritannien kommer i topp och länder som Haiti och Somalia hamnar i botten.

De rika ländernas erfarenheter ger emellertid hopp om att dagens låg- och medelinkomstländer ska kunna följa i deras fotspår. Kanske kan de t o m börja göra något åt problemen tidigare då de kan lära sig av rika länders misstag och utnyttja den teknik som dessa har utvecklat till stora kostnader. USA införde blyfri bensin 1975. Indien och Kina gjorde det 1997 när de hade en inkomstnivå per capita som bara var 13 procent av vad amerikanerna hade när de gjorde det.

Det finns tecken på att Kuznetskurvan böjs nedåt tidigare tack vare sådana faktorer. Av 178 länder i den senaste upplagan av Environmental Performance Index uppvisar hela 172 länder en förbättring mellan 2004 och 2014. Bara sex länder registrerade en försämring.[30]

Det finns åtskilliga undantag också, som till exempel fiskbestånden, som på många håll i världen är överexploaterade eller redan har kollapsat. Även om omvandlingen av vildmark till jordbruksmark har stannat av globalt finns det många exempel på fortsatt avverkning som påverkar den biologiska mångfalden påtagligt och med stor säkerhet leder till utrotning av många arter.

Det potentiellt mest avgörande undantaget är den globala uppvärmningen då koldioxiden är ett av de få utsläpp som inte tycks minska med ökat välstånd, åtminstone inte förrän på väldigt höga nivåer. Det riskerar att leda till fler översvämningar, torka, utrotning av arter och spridning av tropiska sjukdomar och beräknas få störst konsekvenser för världens fattigaste länder som inte har resurser och teknik för att klara av snabba omställningar. Att komma till rätta med det kräver en betydligt större omställning till energikällor och bränslen som inte bidrar till uppvärmningen.

På samma sätt som internationell tekniskspridning har gjort att vi snabbare kommit till rätta med tidigare miljöproblem är det möjligt även på detta område. Kinesiska företag har börjat tillverka betydligt billigare solpaneler vilket har slagit ut betydligt dyrare alternativ i t ex Tyskland vilket snabbt har gjort tekniken överkomlig för fler. Utvecklingen av hydraulisk spräckning, fracking, i USA har gjort att naturgas har rasat

29. Koirala, Li & Berrens 2011.
30. Hsu m fl 2014.

i pris vilket har minskat användningen av det smutsigare kolet som ger upphov till mer långlivade växthusgaser.

Det faktum att rika länder klarar av omställningarna bättre visar att den välståndsutveckling som ökar växthusgaserna samtidigt skapar bättre förutsättningar att hantera de problem som de leder till. Det gör att vi bygger säkrare, utvecklar kontroll- och varningssystem och har bättre livsmedelsförsörjning, sjukvård och hjälpstruktur till vårt förfogande.

I januari 2010 drabbades rika Chile av en jordbävning som mätte 8,8 på Richterskalan och kring 600 personer förolyckades. Nästa månad drabbades fattiga Haiti av en 7,0-jordbävning varefter mer än 22 000 personer dödades.

På många sätt är människor i dag mer utsatta för naturkatastrofer av olika slag än förr. Vi blir allt fler och bosätter oss allt oftare i känsliga områden, t ex längs kuster. Varje katastrof drabbar därmed fler människor och skapar större materiell skada än förr. Intressant nog har risken att dödas i en naturkatastrof minskat systematiskt – det mått som är mest väldokumenterat.

En dataserie sedan år 1900 visar att mellan 1900 och 1989 dödades nästan 217 000 personer årligen av extrema naturfenomen som torka, stormar, översvämningar och skogsbränder. Mellan 1990 och 2010 hade det minskat till drygt 34 000 människor årligen trots att världsbefolkningen var större än någonsin. Per miljon invånare minskade dödligheten av naturkatastrofer från 94,2 till 5,6. Risken för en enskild individ att dö i en naturkatastrof har minskat med mer än 94 procent. Författaren av studien sammanfattar det som att ”wealthier is safer”.[31]

Demokrati och frihet

De senaste decennierna har inneburit en väldig demokratiseringstrend. Så sent som 1975 menade den amerikanske FN-ambassadören Daniel Patrick Moynihan att demokrati blev en allt mer isolerad företeelse som inte skulle överleva på så många platser, och den tyske förbundskanslern Willy Brandt spekulerade om att västvärlden kanske bara hade 20-30 år av demokrati kvar i sig. Det var på den tiden kommunismen expanderade i öst och militärdiktaturerna regerade i Latinamerika.

Men därefter kom de största genombrotten för demokratin någonsin. På bara några få år i slutet av 1980-talet och början av 1990-talet föll kommunismen, militärregimerna och apartheidsystemet i Sydafrika. Detta bidrog till att vi fick en epok av öppenhet vad gäller kommunikation, rörlighet och handel som skapade hopp om att vi nått ett slags historiens slut där samtliga länder rörde sig mot en liberaldemokratisk samhällsmodell. Så blev inte fallet och den uthålliga diktaturen i Kina och Rysslands återfall i despoti har skapat pessimism om demokratins möjligheter i världen.

Möjligen var det ett utfall av för stora förhoppningar för den reella utvecklingen även sedan dess tyder på vissa framsteg för den liberala demokratin. Antalet demokratier med allmän och lika rösträtt har ökat från 76 till 125 mellan 1990 och 2015.

31. Goklany 2011.

Andelen länder som är demokratiska ökade därmed från 46 till 64 procent. Den största förändringen skedde emellertid under 1990-talet. Sedan år 2000 har andelen demokratier bara ökat från 63 till 64 procent.[32]

Freedom House räknar också graden av frihet i ett land, vilket inkluderar landets fri- och rättigheter, maktdelning och rättssäkerhet. Enligt denna definition har antalet ”fria” länder i världen ökat från 65 till 86 – från 40 till 44 procent av samtliga länder. Antalet ”ofria” länder har stått still på 50 vilket betyder att andelen har minskat från 30 till 26 procent, medan antalet delvis fria har ökat från 50 till 59.[33]

Om vi i stället bryter ned det enligt folkmängd visar det sig att andelen som lever i fria länder knappt har ökat alls sedan 1990 utan legat kring 40 procent. Andelen som lever i ofria länder har däremot ökat marginellt, från 33 till 36 procent, främst för att befolkningsökningen har varit större i de ofria länderna. Hälften av alla som lever i ofria länder bor i ett enda land, Kina.

Mätt på detta vis har den politiska friheten inte ökat substantiellt i världen. Å andra sidan går det att säga att den har stabiliserats på en hög nivå. När Moynihan och Brandt oroade sig för demokratins utveckling var blott 25 procent av länderna fria, jämfört med dagens 44 procent.

Ett annat frihetsmått är Fraser Institutes Economic Freedom of the World som tittar på ekonomisk frihet i bred mening vilket inkluderar statens storlek och befogenheter, oberoende domstolar, skydd för äganderätt, företagande och frihandel. Det globala genomsnittet har på en tiogradig skala ökat från 5,3 till 6,9 1980-2013. Det betyder att genomsnittet har gått från Indien 1980, före landets reformer, till Taiwan 1980, efter att landet liberaliserats ekonomiskt. Om det globala genomsnittet 1980 hade varit ett land och funnits i dagens värld hade det anmärkningsvärt nog bara varit det 150:e friaste landet av 157, strax efter Zimbabwe.[34]

Det finns också andra former av personliga friheter som har ökat, delvis som ett resultat av globalisering och av ekonomisk och kulturell liberalisering, som inte mäts på dessa vis – allt från rättigheter för sexuella minoriteter till friheten att välja eller välja bort religion. Kina rankas alldeles korrekt fortfarande som ej fritt, men å andra sidan åtnjuter den kinesiska befolkningen i dag helt andra grader av frihet än de gjorde under Maos dagar. Då tillhörde alla kommunistpartiets arbetsenheter som bestämde över alla aspekter av deras liv, t o m vem de skulle gifta sig med och om de fick skilja sig. Även ett felaktigt klädval kunde ge problem med myndigheterna.

I dag kan kineserna relativt fritt välja bostadsort, yrke, starta ett företag, välja utbildning, tillhöra en kyrka (så länge det är en av de fem godkända), resa utomlands, klä sig hur de vill och t o m vara öppet homosexuella utan att hamna i arbetsläger. Inte ens ofriheten är längre samma som förr.

32. Freedom House 2016.
33. Freedom House 2016.
34. Gwartney, Lawson & Hall 2015.

Krig och terrorism

Antalet väpnade krig i världen var i genomsnitt 43 per år under 1980-talet, och det ökade till 52 1991/92. Det minskade sedan till runt 30 men därefter har antalet ökat till 40, främst genom en försämrad säkerhetssituation i Mellanöstern. Antalet människor som drabbas av krig har emellertid minskat kontinuerligt. Det genomsnittliga kriget mellan stater dödade 39 000 personer under 1970-talet, och drygt 3 000 i dag. Det genomsnittliga inbördeskriget dödar en tredjedel av vad det gjorde då.[35] Det beror delvis på en ny internationell säkerhetsordning där det internationella samfundet oftare arbetar för att förhindra att krig utbryter och för att snabbt nå vapenstillestånd och fred om det ändå gör det.

Framför allt genom kriget i Syrien har andelen som dör i krig globalt ökat de senaste åren till 1,4 per 100 000 men det är ändå lägre än under 1990-talet och långt under de 5 per 100 000 som var det normala under 1980-talet.[36]

En intressant faktor när kartan över konflikter studeras är att nästan alla numera äger rum i ett område som sträcker sig över nordöstra Afrika och Mellanöstern till Afghanistan och Pakistan. Det pågår inga storskaliga konflikter i Nordamerika, Sydamerika, södra Afrika, Ostasien eller Europa utom östra Ukraina. Som Peace Research Institute i Oslo uttrycker det har det sedan kalla krigets slut utmejslats en minskande pool länder som har latenta konflikter som när som helst kan bryta ut i krig. Varje år är några av dessa länder inbegripna i strid, och hur många av dem det är avgör de korta trenderna, men den långa trenden är hittills att det gäller allt färre länder.[37]

Antalet människor på flykt från sina länder minskade från 1990 fram till mitten av 00-talet, från nästan 20 miljoner till knappt 13 miljoner. Därefter har antalet ökat snabbt, till mer än 17 miljoner.[38] Det faktum att människor har bättre kunskap än någonsin om bättre levnadsförhållanden i andra delar av världen och att det på det stora hela är lättare att få resurser att resa även långväga gör att flyktingströmmarna växer. Vi kan förvänta oss att de ökar ytterligare framöver när situationen i hemländerna blir olidliga. De väldiga flyktingströmmarna till Europa från länder som Syrien och Afghanistan under 2015 är en indikation på det.

En form av våld som har ökat de senaste åren är terrorism, paradoxalt nog främst sedan USA och många andra länder förklarade krig mot terrorismen efter attentaten 11 september 2001. Globaliseringen har gjort det möjligt för fler att röra sig över gränser, organisera sig, kommunicera internationellt och skaffa avancerad teknik. Det gäller tyvärr även för personer som har död och förstörelse som målsättning.

Antalet dödade i terrorattentat låg mellan 5-10 000 per år under 1990-talet och början av 2000-talet enligt Global Terrorism Database vid Marylanduniversitetet men har sedan dess ökat till runt 40 000. Det finns emellertid skäl att vara försiktig med detta mått då mer än tre fjärdedelar av dessa attentat har ägt rum i sex länder med en

35. Roser 2016.
36. Intervju med Steven Pinker.
37. Gates, Nygård, Strand & Urdal 2016.
38. WDI 2016.

inhemsk situation som påminner om inbördeskrig: Afghanistan, Irak, Nigeria, Pakistan, Syrien och Yemen. Många av dessa dödsfall hade förmodligen räknats som krigsoffer i tidigare epoker.

I en internationell jämförelse är Västeuropa relativt fredat från terrordåd, men även här har dessa ökat under de senaste åren om än inte till de nivåer med 200-250 dödade per år som vi upplevde under 1970- och 80-talen då separatistiska och kommunistiska grupper genomförde stora terrorkampanjer. Sättet terroristerna går till väga på har emellertid förändrats. Även om de tidigare grupperna skördade många civila offer var de oftast primärt inriktade på poliser, militärer och andra officiella mål. Dagens ofta islamistiskt inspirerade terrorister inriktar sig ofta på civilpersoner.

Samtidigt som vissa kategorier av terrorism ökar finns det andra kategorier som närmast har upphört på grund av bättre säkerhet. Under 1990-talet skedde i genomsnitt 20 flygkapningar per år (vilket i sig var en rejäl minskning från de 25 per år som ägde rum under 1970-talet). Så här långt under 2010-talet kommer vi inte ens upp i en kapning per år i genomsnitt.[39]

Även här är det svårt med definitionerna. Om en person som mördar främmande människor är en ung, asocial, bitter man som hatar alla definieras han som en ”vanlig” mördare. Däremot definieras en ung, asocial, bitter man som hatar alla som terrorist om han dessutom har islamistisk propaganda i datorn. Det finns inga objektiva definitioner, men det går samtidigt att konstatera att den tillgång till information och inspiration från andra delar av världen som gör så mycket gott för så många också kan innebära att andra inspireras av hat och extremism från andra delar av världen.

Sammanfattningsvis

Åren 1990-2015 har inneburit de största ekonomiska och sociala framsteg som mänskligheten har skådat. Analfabetismen och barnadödligheten har halverats och den extrema fattigdomen har minskat med nästan tre fjärdedelar. Aldrig tidigare har människor löpt så liten risk att leva i en diktatur, drabbas av krig eller dö i en naturkatastrof än i slutet av denna epok. Rikare länder börjar också komma till rätta med många av de svåraste miljöproblemen, men den fortsatta globala uppvärmningen är ett orosmoment, som kommer att drabba fattiga länder hårdast.

39. Aviation Safety Network 2016.

2. Globaliseringens roll

Korrelation är inte kausalitet. För att finna en koppling mellan det ovan redogjorda lyftet i mänsklig levnadsstandard och globaliseringen måste vi både se efter skillnader mellan olika regioner och mellan olika epoker.

Vad gäller skillnader mellan länder är det påtagligt att de snabbaste framstegen har skett i de länder som har integrerats mest i den globala ekonomin. Mest dramatiskt för mänskligheten är att giganterna Kina och Indien öppnade sina slutna ekonomier och därefter registrerade de största framstegen någonsin.

Men utvecklingen är inte alls begränsad till dem. Det finns länder i alla regioner som har fördubblat BNP per capita under denna tid och snabbt har förbättrat levnadsstandarden, länder som Vietnam och Bangladesh i Asien, Peru och Chile i Latinamerika, Uganda och Rwanda i Afrika och Polen och Irland i Europa. Den gemensamma nämnaren är att de alla – utom ett par länder som har hittat stora naturresurser under denna tid – har integrerats mer i den globala ekonomin än grannländerna.

Även i tid finns ett starkt samband mellan globalisering och utveckling. Ett historiskt skifte ägde rum mitt i den studerade perioden. 1997 publicerade dåvarande chefekonomen på Världsbanken, Lant Pritchett, rapporten Divergence, big time, där han förklarade att ökad skillnad i levnadsstandard ”är den dominerande trenden i modern ekonomisk historia” och att perioder då fattiga länder snabbt har närmat sig de rika är ”ovanliga i historien”.

Mellan 1960 och slutet av 1990-talet växte rika länder mycket riktigt snabbare än fattiga länder. Det strider mot nationalekonomiska förväntningar då fattiga länder borde ha lättare att komma ikapp. Dekan snabbt använda teknik och kunskap som rika länder utvecklat till stora kostnader, låna av deras kapital och sälja till deras rikare konsumenter.

Något som skulle kunna förklara att fattiga länder inte växer snabbare är att de hindras från att ta till sig kunskap och teknik och dra nytta av handelsmöjligheter genom inhemska regleringar och global protektionism och bristande kommunikationer och transportmöjligheter gör det svårt att ta del av dessa förväntningar. Om det är så borde fattiga länder börja växa snabbare i en period av globalisering.

Det är också vad som har hänt. Mellan 2000 och 2011 växte otroligt nog 90 procent av låg- och medelinkomstländerna snabbare än USA, i genomsnitt med 3 procent årligen. På bara ett decennium fördubblade utvecklingsländerna sin BNP per capita. Något som är ovanligt i historien som Pritchett konstaterade.

Ett väldigt förenklat räkneexempel kan blixtbelysa vidden av dessa förändringar. Den industriella revolutionens genomgripande förändring av levnadsstandarden i västvärlden brukar betraktas som ett avgörande ögonblick i den mänskliga historien. Men med dagens utveckling var det en oerhört småskalig och långsam process. Vid 1800-talets början omfattade den runt 200 miljoner människor som kunde fördubbla sin genomsnittliga inkomst på ungefär 50 år. Alldeles nyss gjorde t ex Indien och Kina detsamma för ungefär två miljarder människor på bara tio år. Tio gånger fler människor på blott en femtedel av tiden. Mätt på det viset är globaliseringen 50 gånger större än den industriella revolutionen. Så det är inte konstigt att det kastar om utbud, efterfrågan och livsbetingelser över hela jorden.

Det är en indikation på globaliseringens roll att det har gått så snabbt för länder att växa denna gång. När Storbritannien i slutet av 1700-talet som första land industrialiserades fanns det ingen rik omvärld som britterna kunde låna av till investeringar eller sälja till och inte heller mycket av kunskap och teknik som de kunde ta till sig av. Det tog dem 70 år att fördubbla per capita-inkomsten. När Sverige gjorde detsamma i slutet av 1800-talet tog det bara 40 år då vi kunde dra nytta av andra länders kapital och köpkraft och lära oss av de bästa sätten att producera stål och järnvägar. Då länder som Vietnam, Bangladesh, Kina och Indien gör detsamma i dag tar det bara 15 år då de kan utnyttja en mer sammanknuten värld än någonsin samt utnyttja mer av kunskap och teknik från andra delar av världen än tidigare.

Denna välståndsexplosion och historiskt unika fattigdomsminskning har givit människor resurser att sätta sina barn i skola och förbättra tillgången på livsmedel. Det har skapat utrymme till investeringar i nya affärsmodeller, infrastruktur och välfärd. I takt med att köpkraften har ökat har människor kunnat förbättra levnadsstandarden i mängder av olika dimensioner.

Utifrån detta perspektiv är det märkligt hur frånvarande ekonomisk tillväxt länge har varit från diskussionen om utvecklingsfrågor. Institutioner som FN och UNDP är ofta noga med att i sina rapporter tala om hur om hur otillräcklig tillväxt är för att lyfta människor ur underutvecklingen trots att statistiska appendix i samma rapporter visar på ett oerhört starkt samband. Ju snabbare ett land utvecklas ekonomiskt desto större genomsnittliga framgångar har de också med att minska fattigdom, hunger, barnadödlighet och analfabetism.

Under denna tid har levnadsstandarden i världens rika och fattiga länder som helhet närmat sig varandra. Det är ett fenomen som Världsbanksekonomen Charles Kenny dokumenterade 2005 i en rapport med titeln Why are we worried about income? Nearly everything that matters is converging. Redan innan inkomsterna hade börjat konvergera tydligt menade han att de flesta indikatorer på utveckling, från livslängd, och analfabetism till infrastruktur och ölproduktion, började konvergera mellan rika och fattiga länder under den andra hälften av 1900-talet.

Vi kan se denna trend om vi jämför hur låg- och medelinkomstländer har närmat sig rika länder när det gäller livslängd och spädbarnsdödlighet mellan 1970 och 2014/2015. Dettatrots att höginkomstländer under denna tid inte alls har stått

still – där har medellivslängden ökat med 9 år och spädbarnsdödligheten minskat med nästan 80 procent.

TABELL 7: Kortare förväntad livslängd än i höginkomstländer

	1970	1990	2014
Medelinkomstländer	15	11	10
Låginkomstländer	28	25	20

Källa: WDI 2016.

TABELL 8: Större spädbarnsdödlighet än i höginkomstländer, antal per 1 000 födda

	1970	1990	2015
Medelinkomstländer	79	51	25
Låginkomstländer	125	100	47

Källa: WDI 2016.

Ett avgörande skäl är som sagt de stora välståndsförbättringarna i fattiga länder, men det är inte den enda förklaringen. Även länder som inte har haft en god ekonomisk utveckling har registrerat stora framsteg vad gäller många andra områden. Haiti är ett av få länder som är fattigare i dag än det var 1960. Ändå har landet lyckats minska spädbarnsdödligheten sedan dess med nästan tre fjärdedelar och ökat medellivslängden med 21 år.

Afrika har inte börjat närma sig västvärlden i välstånd men även där har upphinnandeeffekten varit väldigt tydlig. Sedan 1970 har livslängden som andel av höginkomstländernas ökat från 62 till 73 procent och spädbarnsöverlevnaden från 88 till 95 procent.[40]

Det har helt enkelt blivit ”billigare” att köpa sig ett längre liv i bättre hälsa. Den förväntade livslängden i ett land med BNP per capita på 300 dollar var bara 33 år 1950, i dag är den 55 år. För ett land med BNP per capita på 3 000 dollar var den förväntade livslängden 1950 59 år men i dag 69 år. Samma summa pengar kan alltså köpa mer än ett decennium längre livslängd i dag än 1950.

Charles Kennys slutsats är att globaliseringen är underskattad då dess största effekt inte är att öka inkomsterna utan att sänka priserna på välfärd. Den gör det lättare för länder att utnyttja kunskap och teknik som det tagit andra länder generationer och miljarder att utveckla. Det är inte lätt att utveckla mobiltelefonen eller ett vaccin mot mässlingen. När det väl har gjorts någonstans är det relativt enkelt att ta dem i bruk på andra sidan jordklotet. Den infrastruktur som skapats för att kommunicera

40. WDI 2016.

och handla gör det också möjligt att distribuera vetenskapliga resultat och medicinska innovationer.

Det är i linje med William Easterlys upptäckt att det visserligen finns ett samband mellan ett lands sociala utveckling och dess tillväxt men att det finns ett ännu starkare samband mellan dess sociala utveckling och den globala tillväxten. Den viktigaste faktorn för att ett lands barn ska lära sig läsa och att barnadödligheten ska minska är alltså framsteg i andra länder.[41]

Detta är ett tredje skäl att koppla samman utvecklingen med globaliseringen. Det är inte bara så att de största framstegen har gjorts när världen har globaliserats och att det även i den epoken har skett snabbast i de mest globaliserade länderna. Dessutom sprids framsteg snabbare mellan länder under denna epok än tidigare. Det ger oss samtidigt skäl att befara vad en avstannande globalisering skulle kunna innebära. Om en stor del av länders framsteg drivs av kontakterna med omvärlden skulle en mer sluten värld drabba dem hårt.

En kontroversiell fråga är hur mycket internationellt bistånd har bidragit till denna utveckling och betydelsen av institutioner som FN och politiska ambitioner som dess millenniemål. Det är uppenbart att specifikt avgränsade biståndsinsatser har gjort stor skillnad, särskilt de stora vaccinationsinsatserna. Däremot är det svårare att se ett resultat av generella kapitalöverföringar. Biståndskritiker som William Easterly och Fredrik Segerfeldt har visat att det tvärtom är de länder som fått mest bistånd som klarat sig sämre efteråt. Många av de länder som har klarat sig bäst är sådana som inte har mottagit något substantiellt bistånd under perioden, som Kina och Indien.

När det gäller FNs millenniemål visar en genomgång av Howard Steven Friedman vid Columbia University att de flesta indikatorer fortsatte att förbättras i samma takt efter 2000, då de antogs av FN, som de hade gjort dessförinnan. De som accelererade hade i allmänhet börjat öka takten före 2000. Det utesluter inte ett visst samband. Kanske har målen sporrat vissa regeringar till uthållighet och kanske reflekterar målsättningarna helt enkelt en viss utvecklingskonsensus som hade börjat formas redan innan, men det tyder ändå på att den övergripande ekonomiska och tekniska utvecklingen har varit mest central.[42]

Sammanfattningsvis

Fattiga ekonomier har vuxit snabbare än rika ekonomier under globaliseringens epok, vilket är historiskt unikt. De har gjort det snabbare än rika länder gjorde när de växte som fortast och utvecklingen har haft allra högst hastighet i de länder som är mest globaliserade. Till detta kommer det faktum att teknik och kunskap sprids allt snabbare över gränserna i denna epok, så även länder som inte har gjort stora ekonomiska framsteg har kunnat förbättra indikatorer på t ex utbildning och hälsa.

41. Easterly 1999.
42. Friedman 2013.

3. Ojämlikhetens roll

Under globaliseringens tidevarv har mänskligheten sett de största sociala och ekonomiska framstegen någonsin. Det finns också en omdiskuterad baksida av denna utveckling – ökad ojämlikhet, i alla fall i vissa dimensioner och enligt vissa sätt att mäta.

Debatten om detta är ett minfält. Ofta blir debatten saboterad genom slagordsmässiga räkneexempel som ska illustrera ojämlikheten. Hjälporganisationen Oxfam brukar få stor uppmärksamhet för uträkningar som sägs visa hur de rika blir rikare och de fattiga blir fattigare. Senast noterade de att världens 62 rikaste personer äger lika mycket som 3,5 miljarder människor – hälften av världens befolkning.[43]

Det är en skarp belysning som väcker ilska och oro över att situationen blir allt mer ojämlik. Men tabellerna visar att det finns något ihåligt med sådana exempel. Min dotter har en förmögenhet på ungefär hundra kronor i sin spargris. Det är nästan ingenting men enligt Oxfams tabeller har hon därmed mer pengar än de fattigaste två miljarderna har tillsammans! Det skulle vara lätt att sätta en rubrik om att en sexåring äger mer än världens fattigaste två miljarder och därmed ge känslan att ojämlikheten ökar.

Det beror på att dessa två miljarder enligt detta sätt att räkna inte har några monetära tillgångar alls. Det krävs alltså bara några kronor för att vara rikare än dem allihop, och det räcker att de 62 rikaste människorna i världen har 0,7 procent av världens rikedom för att de ska ha mer än den fattigaste hälften. Och varje gång de allra rikaste får några dollar till blir de rikare än ytterligare några miljoner fattiga.

Detta sätter fingret på att det stora problemet inte nödvändigtvis är ojämlikhet utan fattigdom – att så många fortfarande trots de senaste decenniernas framsteg, inte har några sparmedel. Men det beror också på att Oxfam räknar förmögenhet minus skulder så att västerlänningar med stora studieskulder räknas som djupt fattiga även om de har hög lön. När Oxfam räknar ihop den fattigaste hälftens små sparmedel drar de alltså först av de rikas studieskulder och bostadslån från dem. Enligt detta sätt att räkna finns mer än var fjärde av de allra fattigaste i Europa eller Nordamerika.

Sådana snedvridna räkneexempel ger också en felaktig föreställning om hur man kan lösa ojämlikheten genom omfördelning. Kan inte de rikaste bara dela med sig? Om vi delade ut de rikastes tillgångar till den fattigaste hälften skulle det bara ge dem 500

43. Oxfam 2016.

dollar var. Sådana summor ska inte föraktas men skulle ändå bara öka deras inkomst med en femtedel under ett enda år. Den metod som uthålligt lyfter människor ur fattigdom är att pengarna investeras i att skapa än mer välstånd – det som gett enorma resultat de senaste decennierna.

Även mycket seriösa beskrivningar av inkomstutvecklingen kan ge en skev bild av vad som har hänt om man inte fördjupar sig i den underliggande statistiken. En bild som har använts flitigt i globaliseringsdiskussionen är det så kallade ”elefantdiagrammet” som har tagits fram av Branko Milanovic och Christoph Lakner. Det är ett diagram över inkomstutvecklingen i världen mellan 1988 och 2008, som visar att världens fattiga ökade sina inkomster rejält (mellan 40 och 80 procent) och det gjorde de allra rikaste också. Men däremellan finns en liten krets, kring den 80:e och 90:e percentilen, som inte såg någon inkomstutveckling alls – en krets som snabbt identifierades som den lägre medelklassen i västvärlden.

FIGUR 7: Relativ inkomstutveckling per capita baserat på global inkomstnivå

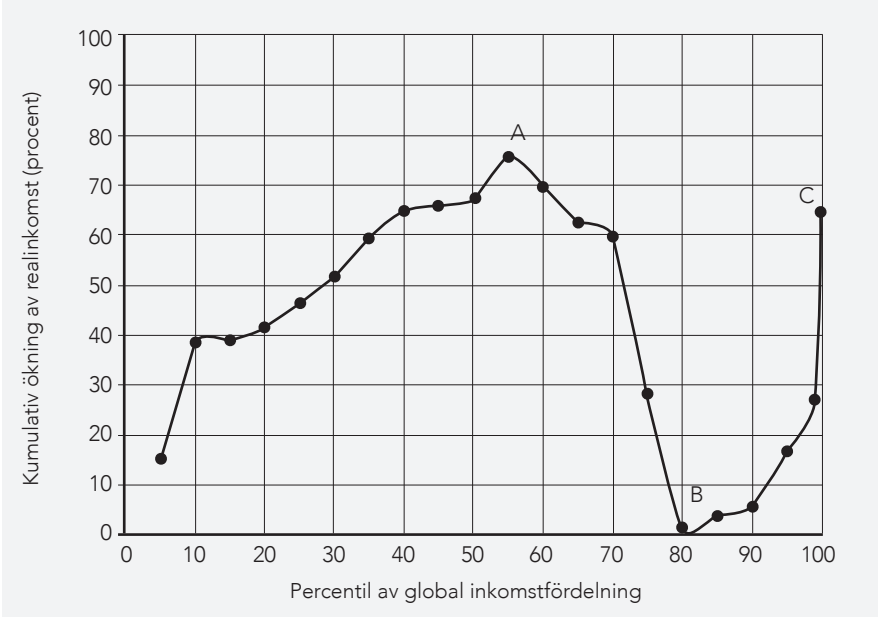

Källa: Milanovic 2016.

Detta diagram har fått stor spridning, ofta presenterat som bilden som bättre än tusen ord kan förklara både globaliseringen och motståndet mot den. För där fanns svart på vitt illustrationen av de många stora vinnarna men också av inflytelserika förlorare, de som för att de har halkat efter vänder sig till globaliseringsmotståndare och röstar för Brexit och Trump.

Det är emellertid en förenklad slutsats. Sådana diagram beskriver hur en viss grupps inkomst ser ut under två olika tidpunkter utan att de beskriver hur sammansättningen av denna grupp ser ut vilket gör det lätt att missa dynamiken i inkomstutvecklingen. Som Adam Corlett observerar i en studie för Resolution Foundation finns det tre stora problem med detta diagram och berättelsen om globaliseringens förlorare.[44]

För det första fanns det inte statistik för samtliga länder under hela denna period. Framför allt tillkom flera stora fattiga länder, t ex Kongo, Ryssland och Vietnam. När flera hundra miljoner relativt fattiga läggs till 2008, som inte fanns med i inkomstfördelningen 1988, drar det ned hela inkomstkurvan.

För det andra växer befolkningen i fattiga länder snabbare än i rika länder vilket gör att allt fler av inkomstgrupperna befolkas av relativt fattigare personer. Sådana förändringar gör exempelvis att den fattigaste tiondelen amerikaner flyttade från den 70-75:e percentilen till den 75-80:e percentilen under denna period och deras gamla plats intogs av de rikaste kineserna. Båda grupperna rörde sig alltså uppåt, men i diagrammet ser det ut som att inkomsten hölls tillbaka, eftersom de rikaste kineserna tjänade mindre än 60 procent av vad de fattigaste amerikanerna gjorde.

För det tredje finns det en rad mogna ekonomier som stagnerade eller t o m gick tillbaka under denna tid, t ex Japan och många före detta kommuniststater. Detta är länder som hade en stor del av befolkningen i spannet kring 80e och 90e percentilen, och deras erfarenheter är förstås relevanta – men det är inte där den västerländska medelklassen bor.

Om det justeras för dessa faktorer uppstår stora hål i narrativet om den västerländska medelklassen som globaliseringens förlorare. Om vi börjar med att endast mäta de länder som vi har uppgifter från både 1988 och 2008 ökar 80/90-gruppens inkomstökning från nästan ingenting till ca 10 procent. Om vi dessutom håller ländernas befolkning konstant ökar denna grupps inkomstökning till drygt 25 procent. Om vi även rensar ut Japan och tidigare kommuniststater ur statistiken ökar gruppens inkomstökning till 45 procent.

Det är fortfarande en lägre inkomstökning än för både de många fattigare grupperna och de få rikare men det är svårt att argumentera för att det skulle röra sig om stagnation eller förlust. Särskilt som dessa inkomster som har ökat med 45 procent redan var runt tio gånger högre än inkomsterna i världens tillväxtmarknader.

Minskad global ojämlikhet

Så vad har hänt med jämlikheten i världen? Det som gör diskussionen svårgenomtränglig är att vi tittar på väldigt olika saker. Vissa tittar på ojämlikheten mellan länder (som har minskat då fattiga länder har vuxit snabbare) medan andra tittar på ojämlikheten inom länder (som har ökat därför att bättre utbildade har dragit ifrån). Om vi ska titta på den globala ojämlikheten måste vi beakta både hur befolkningar har rört

44. Corlett 2016.

sig i relation till andra befolkningar och hur individer har rört sig i relation till andra individer inom varje befolkning.

Den största faktorn bakom ojämlikhet är fortfarande geografisk. Det är ett arv från den industriella revolutionen och det faktum att västvärlden då snabbt blev rikare. År 1820, i en värld då de flesta levde i extrem fattigdom, förklarades bara 20 procent av ojämlikheten i världen av skillnader mellan länder. 80 procent hade att göra med vilken klass man tillhörde inom respektive land. I mitten av 1900-talet hade situationen blivit den omvända. Då var 80 procent av ojämlikheten geografiskt bestämd – av var man var född eller vart man flyttade. Bara 20 procent berodde på vilken inkomstkategori man hamnade i inom landet.[45]

Det finns emellertid tecken på att den geografiska komponenten har börjat minska i betydelse. En studie från Peterson Institute ignorerar nationsgränser och betraktar hela planeten som ett land och mäter avståndet mellan människors inkomster över tid. Det sedvanliga måttet på ojämlikhet är ginikoefficienten, ett mått där 0 representerar en värld där alla får precis lika mycket och 1 en värld där en person får alla inkomster. Enligt detta var världens gini 0,69 år 2003, samma nivå som i slutet av 1980-talet, efter en lång period sedan tiden före den industriella revolutionen då en liten grupp västländer drog iväg från de andra. Efter 2003 inträffade något remarkabelt – den globala ojämlikheten började minska för att så många människor i låg- och medelinkomstländer reste sig ur fattigdom och tog sig in i en relativ medelklass. Genom deras storlek är Kinas och Indiens framsteg förstås avgörande.

Fram till 2013 minskade ginikoefficienten från 0,69 till 0,65. Det är fortfarande extremt ojämlikt och betyder att jorden är ungefär lika ojämlik som Sydafrika, kanske det mest ojämlika landet på planeten men det är ett historiskt trendbrott. Forskarna menar också att om dagens ekonomiska trender står sig kommer ginikoefficienten falla ytterligare, till 0,61 år 2035.[46]

Branko Milanovic använder en annorlunda metod men noterar ett likartat trendbrott. Han menar att den globala ginikoefficienten minskade från 72,2 1988 till 70,5 2008, för att minska ytterligare till runt 67 år 2011. ”Det innebär att det är den första gången sedan den industriella revolutionen som den globala ojämlikheten har slutat öka.” [47]

Till det ska läggas att inkomster som vi tidigare har sett underskattar konvergensen i global levnadsstandard. När det gäller faktorer som t ex hälsa, skolgång och näringsförsörjning gör låg- och medelinkomstländer snabbare framsteg än den rena inkomstjämlikheten avslöjar.

Faktorerna som avgör om den globala ojämlikheten ökar eller minskar från och med nu visar varför det inte är självklart att prioritera jämlikhet framför utveckling. Fortsatt snabb tillväxt i Indien kommer att minska den globala ojämlikheten, men om Kina växer

45. Milanovic 2016, s 128.
46. Hellebrandt & Mauro 2015.
47. Milanovic 2016, sid 118f.

snabbt i framtiden kommer det att öka ojämlikheten, därför att medianinkomsten i landet redan är högre än den globala medianinkomsten. För jämlikheten vore det alltså bättre med stagnation och fortsatt relativ fattigdom i Kina. För den som tycker att fattigdom är ett större problem än ojämlikhet är det däremot bättre med framsteg även om de inträffar i ”fel” länder.

Kinas interna utveckling ger också skäl att vara skeptisk mot att prioritera jämlikhet framför andra värden. I slutet av 1970-talet var Kina mycket jämlikt, men jämlikt fattigt. Nio av tio kineser levde i extrem fattigdom. Liberaliseringarna därefter ledde till den största fattigdomsminskningen världen någonsin har skådat och i dag lever bara en av tio kineser i extrem fattigdom. Men dessa framsteg ägde naturligtvis inte rum lika snabbt över allt – den största tillväxten kom i städerna och längs kusterna – därför ökade ojämlikheten unikt snabbt, från en ginikoefficient kring 0,3 till nästan 0,5. Den som ser jämlikhet som det viktigaste värdet skulle anse att denna utveckling var ett bakslag. Den som ser fattigdom som det stora problemet ser det som ett av de största framsteg som någonsin skett (därmed inte sagt att det inte går att hålla båda värdena i huvudet samtidigt och omhulda tillväxten men ändå vara kritisk mot t ex hukousystemet som håller tillbaka landsbygdsbefolkningen).

Ökad ojämlikhet inom länder

Nyligen verkar ojämlikheten i Kina ha slutat öka liksom i Ryssland. I Latinamerika har den minskat sedan slutet av 1990-talet. Men i andra låg- och medelinkomstländer som växer snabbt ökar den. I västvärlden har ojämlikheten också ökat. Mellan mitten av 1980-talet och 2013 ökade ojämlikheten i 17 av 22 OECD-länder med jämförbara data. Utvecklingen har varit särskilt påtaglig i USA och i Storbritannien. Den genomsnittliga ginikoefficienten i OECD-länderna ökade från 0,29 till 0,32.

Ett skäl till att ojämlikheten ökar i dag är att den helt enkelt kan göra det. Det större totala välståndet gör att en viss del av befolkningen nu kan åtnjuta en mycket större andel av inkomsterna utan att det trycker ned andra delar av befolkningen under svältgränsen. Utrymmet för ojämlikhet är i den meningen större ju högre det totala välståndet är.

Att ojämlikheten kan öka förklarar inte *varför* ojämlikheten ökar. En analys av ökningen av ojämlikheten mellan hushåll i OECD-länder visar att den största delen – 60 procent – berodde på ökande inkomstskillnader mellan män vilket får ett stort genomslag på grund av mäns större arbetskraftsdeltagande. 22 procent kunde hänföras till förändringar i familjestruktur. Ett skäl är fler ensamhushåll. Ett annat är ”assortative mating” – att människor allt oftare skaffar sig en partner som har likartad utbildning och karriär. Där en välutbildad man med hög lön tidigare ofta ”gifte ned sig” söker han sig nu allt oftare till en välutbildad kvinna med hög lön. Det gör att vissa former av ojämlikhet förstärks i nästa generation.[48]

48. OECD 2011.

Förklaringen till vidgade inkomstskillnader är en komplex blandning av tekniska och sociala förändringar kombinerade med politiska förändringar exempelvis minskade marginalskatter. I hög grad kan de sammanfattas som övergången från nationellt slutna industriekonomier till globaliserade tjänsteekonomier där hanteringen av information blir viktigare på bekostnad av hanteringen av materia. I industrin är yrkena mer homogena och lönestrukturen mer sammanpressad än i tjänstesektorn, som innehåller allt från butiksbiträden till bolagsjurister, yrken som sinsemellan också ser väldigt olika ut.

Till det kommer att många av de mindre kvalificerade och rutinartade yrkena har automatiserats, särskilt i länder med höga minimilöner och/eller skatter på arbete. De har också utsatts för en ökad konkurrens på grund av globaliseringen.

Ekonomen Richard Freeman menar att integreringen av Kina, Indien och det tidigare kommunistblocket närmast i ett slag fördubblade den globala arbetsstyrkan. Nästan 1,5 miljarder arbetare som tidigare bara kunde producera för lokala marknader började plötsligt få global betydelse.[49] Samtidigt förde de inte med sig särskilt mycket kapital. Det väldiga utbudet av arbetskraft innebar en väldig konkurrens för dem som hade mindre kvalificerad utbildning och producerade samma typ av arbetsintensiva varor. Det har hållit tillbaka lönerna för arbetarklassen i västvärlden, även om det också har inneburit lägre priser på de flesta kategorier varor.

Precis samma utveckling har ökat efterfrågan på välutbildade som kan bidra med organisation, management, marknadsföring, rådgivning, programmering, juridik och andra informationstjänster som kan strukturera värdekedjan och göra denna växande arbetskraft så produktiv som möjligt. Lönerna har därför ökat för välutbildade och högproduktiva.

Till det kommer det faktum att en allt större marknad kan gynna en mindre krets av supervinnare. Ekonomen Alex Tabarrok illustrerar detta fenomen med en lättsam berättelse om fyra författare i olika epoker.[50] J K Rowling är den första författaren i historien att bli dollarmiljardär. Kanske inte bara på grund av hennes litterära kvaliteter utan också för att marknaden nu står öppen. Homeros var av allt att döma också en god berättare, men kunde på sin höjd berätta ett epos åt gången för kanske 50 betalande lyssnare. Shakespeare klarade sig lite bättre, då han kunde fylla sin Globe Theatre med 3 000 betalande gäster varje kväll och han behövde inte ens vara där själv. Tolkien hade en än mer gynnsam situation då han kunde skriva böcker som spreds till flera miljoner människor i hela västvärlden. Dessutom var böcker billigare än skådespelare vilket gjorde att han kunde få en större andel av intäkterna än Shakespeare.

J K Rowling kan däremot sälja sina Harry Potter-böcker över hela världen och dessutom tjäna pengar på filmversionerna, videospelet och leksakerna som sprids till varje avkrok. Den genomsnittliga författarens inkomster har inte ökat särskilt mycket under de senaste decennierna men några få författare kan lyckas överallt samtidigt vilket gör att ojämlikheten bland författare ökar. Många författare kanske klarar sig sämre än de gjorde förr då de kunde dominera sin lilla hemmamarknad. Nu riskerar de att bli utslagna av den allra mest populära var hon än kommer ifrån.

49. Freeman 2006.
50. Tabarrok 2007.

Detta är förstås inte någon perfekt metafor. Inte minst tycks det mig som att Rowlings genombrott ledde till att ett ganska rejält författarstall kunde rida på hennes framgångar genom att plötsligt skriva egna böcker om pojkar med magiska förmågor. Men den grundläggande riktningen stämmer in på många branscher. De allra bästa kan plötsligt sälja globalt medan den tionde bästa som tidigare kunde lita på sin hemmamarknad, lätt blir utkonkurrerad – oavsett om det är en författare, föreläsare eller producent av mobiltelefoner.

En genomgång av världens dollarmiljardärer antyder att sådana ”winner takes it all-mekanismer” blir allt viktigare som rikedomsskapare jämfört med arv. Enligt en studie från Peterson Institute har andelen miljardärer som tjänat ihop sin förmögenhet själva ökat från 45 till 67 procent 1996-2014. Störst har ökningen varit i USA där nu färre än en tredjedel av miljarderna har ärvt sin förmögenhet. I Europa är det fortfarande fler än hälften. I USA skapas och förloras rikedom i en närmast konstant hastighet så att medianåldern för en förmögenhet är nästan lika stor i dag som år 2001. I alla regioner skapas ökat välstånd främst genom att fler personer blir rika, inte genom att de redan rika blir än rikare.[51]

Det finns risker med ökad ojämlikhet även om den skulle vara rättvist förtjänad och inte leder till ökad fattigdom för andra. Inte minst om den leder till minskad social rörlighet och därmed cementerad relativ fattigdom. Än så länge finns det för lite information för att dra slutsatsen att det ska ha skett. Ofta sägs det ha hänt i USA men efter en genomgång drar ekonomer vid universiteten i Harvard och Berkeley slutsatsen att ”mobiliteten har varit extremt stabil” under andra hälften av 1900-talet. Ojämlikheten har ökat, så trappan har blivit brantare, men än så länge tycks chansen att klättra upp för den vara konstant – ”om något verkar rörligheten mellan generationerna ha ökat något”.[52]

En risk som är förknippad med ojämlikheten är emellertid att de som är rika reproducerar sitt försprång genom att ta över den politiska processen. De kan exempelvis använda sina ekonomiska och kulturella resurser till att exempelvis skaffa sig ekonomiska privilegier eller genomföra en NIMBY-politik där de utanför inte får en chans att bosätta sig i attraktiva områden.

Missnöjet med att vara en relativ förlorare kan också leda till en efterfrågan på populistisk politik. Det är lätt att läsa stödet för högerpopulister i Europa och USA som ett resultat av en vit arbetarklass missnöje med att andra grupper och länder har gjort stora framsteg som de känner har gått dem förbi.

Ojämlikhetens framtid

Den utveckling som inleddes med den industriella revolutionen där geografisk ojämlikhet plötsligt blev mycket viktigare än nationell ojämlikhet har börjat vändas. Den geografiska ojämlikheten har börjat minska och den nationella har börjat öka under globaliseringens tidevarv. Eftersom den geografiska fortfarande är mycket större skulle

51. Freund & Oliver 2016.
52. Chetty m fl 2014.

det krävas att världens länder ökade sin interna ginikoefficient med ungefär 0,06 under de närmaste 20 åren för att det skulle neutralisera effekten av minskad skillnad mellan länder. Annars fortsätter den globala ojämlikheten att minska enligt rådande trender. Med tanke på att OECD-länderna under knappt tre decennier av snabbt ökande ojämlikhet bara ökade ginikoefficienten med 0,03 är det knappast ett realistiskt scenario.

Vad som ska hända med jämlikheten framöver är en av de mest kontroversiella frågorna inom forskningen. En klassisk teori är att inkomstfördelningen följer en Kuznetskurva – ett uppochnedvänt U – efter ekonomen Simon Kuznets: Ojämlikheten är liten så länge länder är fattiga, ökar i takt med att de blir rikare, och sedan faller tillbaka när situationen stabiliserar sig och de fattigare hinner i kapp.

De senaste decenniernas utveckling i OECD-länderna har visat brister i denna hypotes och många tilltalas i stället av Thomas Pikettys teori att kapitalismens naturliga tillstånd är att ojämlikheten ökar. Det krävdes dramatiska externa faktorer som två världskrig och socialistiska hot och/eller politik för att minska de rikas försprång. Med dessa faktorer ute ut bilden kommer ojämlikheten bara öka, enligt Piketty, då avkastningen på kapital är högre än tillväxten.

Det finns många problem med denna teori, inte minst sammanblandningen av alla former av kapital, från aktivt riskkapital till bostäder och pensioner – som inte ärvs. Som vi sett ovan tycks dessutom arv ha en minskad betydelse för vilka som blir superrika. Men det största problemet är att Piketty med denna teori bara kan förklara den epok som Kuznets missade – 1980-talet och framåt. Kuznets är fortfarande en bättre guide till kapitalismen före första världskriget då ojämlikheten redan har börjat minska i industrialiserade länder som USA och Storbritannien trots frånvaro av krig och socialistisk politik.

Branko Milanovic har nyligen bidragit med en tredje förklaring. Han menar att inkomstfördelningen följer olika ”Kuznetsvågor” av ökande och minskande jämlikhet. Ojämlikheten kan öka på grund av tekniska och sociala förändringar, som urbanisering eller globalisering som ger vissa ett försprång, men det finns också utjämnande faktorer, som utbildning, omfördelning och teknisk förändring som gynnar mindre kvalificerade (och för all del, även krig och epidemier). Efter att jämlikheten har ökat kan en ny teknisk förändring återigen öka den o s v.[53]

Detta skulle betyda att vi varken kan räkna med att jämlikheten automatiskt minskar eller att den bara ska fortsätta att öka. Milanovic själv tror att USA ännu inte har nått toppen på den senaste ojämlikhetsvågen men att Kina mycket väl kan ha gjort det. Men eftersom teorin också accepterar så många relevanta och komplexa faktorer öppnar den för att framtiden helt enkelt är osäker. En komplex teori för en komplex värld.

Än en gång är det värt att påminna om att inkomster inte är allt. För även om inkomstskillnaden mellan genomsnittspersonen och de superrika i dag kanske inte är så mycket mindre än för 200 år sedan är skillnaderna i vardagligt liv inte tillnärmelsevis lika stora till stor del tack vare globaliseringsfaktorer. Bill Gates må vara tio miljoner gånger rikare än genomsnittssvensken men lever han ett tio miljoner gånger rikare liv?

53. Milanovic 2016.

Jag är inte så säker på det. De superrika bor förstås bättre och kan resa med privatjet, men väl på planet använder de inte en så mycket bättre mobiltelefon och dator än genomsnittssvensken – kanske precis samma. De har inte heller mycket bättre tillgång till världens kunskap eller underhållning än vi andra genom sådan teknik. De bär inte kläder som värmer bättre och även om de slipper flygplatsköer är internationellt resande inte längre förbehållet de allra rikaste.

När vi föder barn löper vi inte mycket större risk att drabbas av spädbarnsdöd eller död i barnsäng. Våra barn har inte mindre chans att få lära sig läsa och skriva eller äta sig mätta. De kommer inte att leva 30 år kortare liv bara för att de inte tillhör eliten.

På samma sätt som globaliseringen har gjort att mer kunskap och bättre teknik har spridit sig över världen har den gjort att det har spridit sig i våra samhällen.

Våra traditionella sätt att mäta välstånd fångar få av dessa revolutionerande förändringar som har kommit nästan alla till del, och därför minskar ojämlikheten. När världens samlade kunskap såldes i dyra encyklopedier gav det positivt utslag i BNP men när den nu distribueras gratis på nätet framstår det i tabellerna som den inte har något värde alls.

Avgörande innovationer kommer möjligen in i konsumentprisindex först efter att de har rasat i pris så mycket att de är allmänt tillgängliga men det är det icke-uppmätta prisraset dessförinnan som gör den stora skillnaden för mänsklig levnadsstandard. För att inte tala om den skillnad i kvalitet, variation, bekvämlighet och atmosfär vad gäller moderna varor och tjänster som svårligen låter sig mätas.

Man kan försöka mäta konsumentöverskottet genom att fråga människor vad de skulle vara beredda att betala för att ha en viss produkt eller teknik om den annars inte fanns. Ekonomen Michael Cox brukar fråga sina studenter om de skulle kunna tänka sig att ge upp internet för en miljon dollar. Nästan ingen är intresserad vilket antyder att det inte räcker att mäta vad vi betalar för våra abonnemang.

Ekonomhistorikern Joel Mokyrs favoritexempel är bedövning. Man kan fråga någon som strax ska ta bort blindtarmen vad hon skulle vara villig att betala för att få bedövning om det aldrig hade uppfunnits. Eftersom svaret bara för en sådan teknik, som knappt märks i våra välståndsmått, går mot det oändliga är det uppenbart att våra traditionella verktyg för att mäta välstånd och därmed också ojämlikhet missar väldigt mycket.

Sammanfattningsvis

För första gången sedan den industriella revolutionen har den globala ojämlikheten minskat under det senaste decenniet. Det är än så länge en blygsam förändring men utvecklingen kommer troligen fortsätta under ett par decennier om globaliseringen får fortgå då låg- och medelinkomstländer även fortsättningsvis växer snabbare än rika länder. Å andra sidan har ojämlikheten vuxit inom många länder, dels i väldigt snabbväxande fattiga länder som Kina, dels i västvärlden. Farhågor om att det skulle vara någon slags naturlag att ojämlikheten fortsätter att växa ska dock tas med en nypa salt.

4. Slutsats

Under denna epok av globalisering har mänskligheten på många sätt upplevt de största sociala och ekonomiska framstegen någonsin. Välståndet har aldrig ökat så mycket och fattigdomen har aldrig minskat så mycket. I slutet av 1990-talet började låg- och medelinkomstländerna växa snabbare än höginkomstländerna för första gången sedan den industriella revolutionen.

Jämfört med 1990 har den kroniska undernäringen minskat med drygt 40 procent och barnadödligheten och analfabetismen har mer än halverats. Aldrig tidigare har människor levt så långa liv, med så god utbildning och tillgång till livsmedel. Aldrig förr har människan löpt så liten risk att lida under en diktatur, drabbas av krig eller dö av en naturkatastrof.

Globaliseringen är en central förklaring av denna utveckling då den har inneburit att låg- och medelinkomstländerna har vuxit så snabbt. Men även de som inte har gjort det har registrerat väldiga förbättringar av hälsa och levnadsförhållanden vilket visar att ny kunskap och teknik har spridit sig över gränserna snabbt.

Den internationella konvergensen har gjort att den globala ojämlikheten har börjat minska men samtidigt har ojämlikheten ökat inom många länder, inte minst i västvärlden. Den fortsatta spridningen av kunskap och teknik innebär emellertid att även de som har relativt låg inkomst kan ta del av stora framsteg i hälsa och levnadsstandard.

Past returns do not guarantee future returns, som det heter på finansmarknaden. Gjorda framsteg garanterar inte på något sätt att de kommer att fortsätta. En ny global finanskris, ett terrordåd med massförstörelsevapen eller en destruktiv pandemi skulle kasta in stora nävar grus i maskineriet. Om de värsta klimatförändringsscenarierna skulle besannas måste väldigt stora resurser användas för att hantera bara det problemet. Om det skulle utbryta en militär konflikt mellan USA och Kina eller Ryssland kan ingenting uteslutas. Det mest närliggande hotet mot global utveckling är emellertid populistiska reaktioner som skulle få ledande stater att själva vända sig bort från globaliseringen.

En fråga som inte får något självklart svar i den här genomgången är varför motståndet mot globalisering och frihandel har vuxit så mycket under senare år i alla fall som politisk kraft (opinionsundersökningar ger mer blandade besked). Om denna epok hade medfört ökad fattigdom, sociala bakslag och storskaligt våld hade det varit lättare att begripa. Men ibland frigör sig en viss berättelse från fakta på marken och börjar leva sitt eget liv.

Historien är full av exempel på att snabbt ökande import har lett till protektionistiska reaktioner, exempelvis livsmedelsimporten till Europa på 1880-talet. Redan 1824 konstaterade den brittiske politikern och skriftställaren Lord Macualy att den frihandel som ger folket både frihet och välstånd är impopulär i nästan alla länder. Ett skäl är att den ställer krav på omställning. Ökad specialisering och konkurrens innebär att man måste sluta göra gamla saker på gamla sätt. Dessa förluster – företag som lägger ned och individer som förlorar sina jobb – är koncentrerade i tid och rum. De syns, får större medial uppmärksamhet och är lätta att organisera motstånd mot. Vinsterna sprids i hela samhället under längre tid, i form av nya företag och arbetstillfällen, högre produktivitet samt bättre och billigare produkter. Det är svårare att notera detta och att knyta resultaten just till frihandeln.

I dag kombineras det med en annan form av omställning. Ett genomgående fenomen är att framstegen är väldiga i världens låg- och medelinkomstländer medan de är mer blygsamma i höginkomstländerna. Även om rika länder också har blivit rikare och överlag fortsätter att registrera förbättringar av ekonomi, hälsa, säkerhet och miljö är det uppenbart att de största framstegen har skett på andra håll. Det kan lätt etablera en känsla av att vara en relativ förlorare. Särskilt som det inte främst handlar om faktisk levnadsstandard utan om status och självkänsla.

Under åtminstone de senaste 200 åren har människor i Västeuropa och Nordamerika upplevt sig ha ett globalt försprång. Det var människor som såg ut som vi, tänkte som vi och som talade våra språk som styrde världens ekonomi, kultur och teknik. Just nu rubbas denna världsordning. Nya makter träder fram och vill ha inflytande och människor som aldrig tidigare hade haft en chans, för att de var födda i fel land, kan i en mer globaliserad värld skapa den teknik, de affärsmodeller och de kulturuttryck som definierar vår värld. För oss i väst är det en kopernikansk revolution där vi inser att vi inte är universums medelpunkt och sådana brukar inte gå obemärkt förbi. Det kan lätt skapa oro och oförutsägbarhet, särskilt om den kombineras med stora flyktingströmmar och terrorhot, som ger känslan att världen utanför är farlig.

För första gången har också nästan alla tillgång till globala medier och sociala medier som dygnet runt ger oss information om alla världens problem och risker i realtid. Katastrofer och risker är inte nya men mobilkameran är det.

Till det kommer en finanskris som har stukat västvärldens självförtroende och även hållit tillbaka ekonomin och lönerna sedan dess. Det finns en grupp som är tydliga förlorare även relativt andra inom de rika länderna. Det är den grupp lågutbildade som ofta arbetade inom arbetsintensiva industrier som har sett sina inkomster halka efter. Om du känner dig som en relativ förlorare inom länder som också är relativa förlorare spelar det ingen roll att du har fått högre lön än tidigare och kan dra nytta av medicinska framsteg och tekniska innovationer. Känslan av att höga förväntningar grusats och en förlorad status och trygghet kan ändå vara starkare.

Ibland räcker den psykologiska oron. En studie av Donald Trumps väljare visar att de visserligen oftare är lågutbildade och traditionell arbetarklass men de har bra jobb och

är relativt välbärgade även inom gruppen vita väljare. Tvärtemot förväntningarna bor de i områden med färre invandrare och minoriteter och är mindre utsatta för utländsk import.[54] Deras globaliseringsmotstånd har alltså inte att göra med att de har *dåliga* erfarenheter av invandring och handel utan på att de *inte har* erfarenheter av detta. Det blir inte en del av deras liv utan ett diffust hot mot den traditionella livsstilen.

För en globaliseringsvänlig vänster ligger det nära till hands att poängtera behovet av omfördelning som gynnar denna grupp. Det finns dock en risk att den gruppen förvandlas till socialstatens klienter som inte alls reagerar med en känsla av gemenskap utan tvärtom med bitterhet och sårad självkänsla. Den gamla gruvbygden Cornwall är den enda del av England som är så fattig att den får pengar ur EUs konvergensfonder. Mellan 2007 och 2013 mottogs mer än sex miljarder kronor, och lika mycket är budgeterat fram till år 2020. 57 procent av Cornwallborna svarade ändå med att rösta för Brexit.

För liberalt sinnade är det naturligt att låta fler få del av globaliseringens vinster genom nya marknader och nya arbeten, t ex genom nya frihandelsavtal och genom att bryta ned barriärer för ny teknik och innovativa affärsmodeller. Men problemet är att de populister till höger och vänster som har fått kraft av det relativa utanförskapet ser som sin livsuppgift att blockera sådana reformer.

Det här är en oerhörd utmaning för globaliseringsvänner och kommer att kräva synnerligen innovativa politiska lösningar vad gäller utbildning, arbetsmarknad och skatter för att fler ska bli del av en utveckling som sammantaget kan vara den bästa mänskligheten har varit med om.

54. Jonathan Rothwell, ”Explaining nationalist political views: The case of Donald Trump” Gallup, 4 september 2016.

Litteratur

Ausubel J, I Wernick och P Waggoner (2012), "Peak Farmland and the Prospect for Land Sparing", *Population and Development Review*, 28.

Aviation Safety Network (2016), "Airliner hijackings", <https://aviation-safety.net/statistics/period/stats.php?cat=H2>, nedladdad 13 september 2016.

Chetty R, N Hendren, P Kline, E Saez och N Turner (2014), "Is the United States still a land of opportunity? Recent trends in intergenerational mobility". Working paper 19844, National Bureau of Economic Research.

Corlett, A (2016), "Examining an elephant : Globalisaiton and the lower middle class of the rich world". *Resolution Foundation*.

Cruz M, J Foster, B Quillin och P Schellekens (2015), "Ending Extreme Poverty and Sharing Prosperity: Progress and Policies", *Policy Research Note* no. 3, The World Bank.

Department for Environment, Food and Rural Affairs (2014), 'Emissions of air pollutants in the UK, 1970–2013'.

Dollar D, T Kleineberg och A Kraay 2013), "Growth still is good for the poor", Working Paper 596, Luxembourg Income Study, Cross-National Data Center in Luxembourg.

Ealey L A och G A Mercer (2002), 'Tomorrow's cars, today's engines', McKinsey Quarterly, 3, 2002.

Easterly W (1999), "Life during growth", *Journal of Economic Growth*, vol 4, nr 3.

Edmonds E och N Pavcnik (2005), 'Child labor in the global economy', *Journal of Economic Perspectives*, 19, 1, 2005, 199–220.

Edmonds E, N Pavcnik och P Topalova (2007), "Trade adjustment and human capital investments: evidence from Indian tariff reform". Working Paper 12884, National Bureau of Economic Research.

European Environment Agency (2015), "Exposure of ecosystems to acidification, eutrophication and ozone", 27 November 2015, http://www.eea.europa.eu/data-and-maps/indicators/exposure-of-ecosystemsto-acidifcation-3/assessment-1 (läst 22 mars 2016).

FAO (2015), "The State of Food Insecurity in the World 2015", Rome: FAO.

Freedom House (2016), Freedom in the world 2016 Data, <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/freedom-world-2016>

Freeman R (2007), "The great doubling: The challenge of the new global labor market", i John Edwards, Marion Crain & Arne Kalleberg (red) Ending Poverty In America: How to Restore the American Dream. New York: The New Press.

Freund C och S Oliver (2016), ”The Origins of the Superrich: The Billionaire Characteristics Database”. Working Paper 16-1, Petersen Institute for International Economics.

Friedman H S (2013), ”Causal inference and the Millennium Development Goals (MDGs): Assessing whether there was an acceleration in MDG development indicators following the MDG declaration”, MPRA Paper No. 48793.

Gates S, H Mokleiv Nygård, HStrand och H Urdal (2016), *Trends in Armed Conflict 1946-2014*, Peace Research Institute Oslo.

Goklany I M (2011), *Wealth and safety: The amazing decline in deaths from extreme weather in an era of global warming 1900-2010*, Reason Foundation.

Gwartney J, R Lawson och J Hall (2015), Economic Freedom of the World: 2015 Annual Report. Vancouver: Fraser Institute.

Hellebrandt T och P Mauro (2015), ”The future of worldwide income distribution”, Working Paper 15-7, Peterson Institute for International Economics.

Hsu A, J Emerson, M Levy, A de Sherbinin, L Johnson, O Malik, J Schwartz och M.Jaiteh (2014), *The 2014 Environmental Performance Index*. New Haven, CT: Yale Center for Environmental Law & Policy.

ILO (1996), ”Economically Active Populations: Estimates and Projections, 1950–2010”, Geneva: International Labour Organization.

ILO (2013), “Marking Progress Against Child Labour: Global Estimates and Trends 2000–2012”, Geneva: International Labour Organization.

ILO (2016), Women at work: Trends 2016. Geneva: International Labour Organization.

ILO, UNICEF, and World Bank (2009), ‘Understanding children’s work in Vietnam: report on child labour’, April 2009, <http://www.ucwproject.org/attachment/child_labour_Vietnam20110627_125424.pdf> (läst 12 april 2016).

ITOPF (2016), ”Oil tanker spill statistics 2015”, International Tanker Owners Pollution Federation Limited.

Kenny C (2005), ”Why are we worried about income? Nearly everything that matters is converging”, *World Development*, Vol 33, nr 1.

Koirala B S, H Li och R P Berrens (2011), ”Further investigation of environmental Kuznets curve studies using meta-analysis”, International Journal of Ecological Economics and Statistics, 22, s11.

Milanovic B (2016), *Global Inequality : A New Approach for the Age of Globalization*, Harvard University Press.

OECD (2011), *Divided we stand : Why inequality keeps rising*, Paris, OECD.

Oxfam (2016), ”An economy for the 1 percent”, *Oxfam Briefing Paper*, 18.

Piketty T (2014), *Capital in the Twenty-First Century*. Cambridge, MA: Belknap.

Press, Pritchett, Lant (1997), ”Divergence, big time”, *Journal of Economic Perspectives*, 11, 3.

Roser M (2015), ”War and Peace after 1945”, OurWorldInData.org, <http://ourworldindata.org/data/war-peace/war-and-peace-after-1945> (läst 22 mars 2016).

Rothwell J (2016), ”Explaining nationalist political views: The case of Donald Trump”, Gallup, 4 september 2016.

Alex T (2007), ”Harry Potter and the mystery of inequality”, <http://www.marginalrevolution.com/marginalrevolution/2007/04/harry_potter_an.html>, läst 23 april 2007.

UNAIDS (2015), ”Fact Sheet 2015”.

UN (2015a), ”The millennium development goals report 2015”, New York: United Nations.

UN (2015b), ”World Population Prospects: The 2015 Revision”, New York: United Nations.

UN (2016), ”International Migration Report 2015”, New York: United Nations.

United States Environmental Protection Agency (2016), ‘Air quality trends’, <http://www3.epa.gov/airtrends/aqtrends.html> (läst 22 mars 2016).

UNDP (2006), Human Development Report 2006: Beyond Scarcity: Power, Poverty and the Global Water Crisis. New York: UNDP.

UNESCO (2013), ”Adult and youth literacy: National, regional and global trends, 1985-2015”, UNESCO.

de Waal A (2015), ”Armed conflict and the challenge of hunger: Is an end in sight?”, i 2015 Global Hunger Index : Armed Conflict and the Challenge of Hunger, Bonn, Washington, DC, and Dublin: Welthungerhilfe, International Food Policy Research Institute, and Concern Worldwide.

WDI (2016), World Development Indicators, The World Bank.

WHO (2015), Malaria Report 2015. Geneva: WHO.

WHO and UNICEF (2015), Progress on sanitation and drinking Water: 2015 Update and MDG Assessment. Geneva: WHO and UNICEF.

van Zanden J L m fl (2014), How Was Life? Global Well-Being since 1820. OECD Publishing

Under åren 1990-2015 har välståndet aldrig ökat så mycket och fattigdomen aldrig minskat så mycket som tidigare. Aldrig har människor levt så långa liv, med så god utbildning och tillgång till mat. Vår tid har präglats av ökande globalisering och öppnare gränser mellan människor, marknader och kulturer. Vi har fått billigare välfärd och ökade möjligheter till kommunikation och handel med hela världen. Samtidigt har gränserna även öppnats för arbetstillfällen, sjukdomar och terrorism och det finns ett ökande motstånd mot globalisering och frihandel. Hur ska globaliseringen värderas när det finns två sidor av myntet?

I *En värld i rörelse 1990-2015: Utveckling och ojämlikhet i globaliseringens tidevarv* undersöks konsekvenserna av globalisering på mänsklig levnadsstandard under åren 1990-2015. I rapporten visas statistik över levnadsstandard vad gäller ekonomi, hälsa, säkerhet och frihet såväl som en kartläggning av olika sätt att bedöma globaliseringens betydelse för utvecklingen. Författaren har även kartlagt baksidorna med globaliseringen och redogör för hur den materiella jämlikheten har förändrats under globaliseringens epok, mellan länder och mellan individer samt diskuterar vad vi kan förvänta oss av framtiden.

Rapporten är skriven av Johan Norberg, författare och debattör.

FORSKNING NÄTVERK DEBATT
ENTREPRENÖRSKAPS FORUM

WWW.ENTREPRENORSKAPSFORUM.SE